

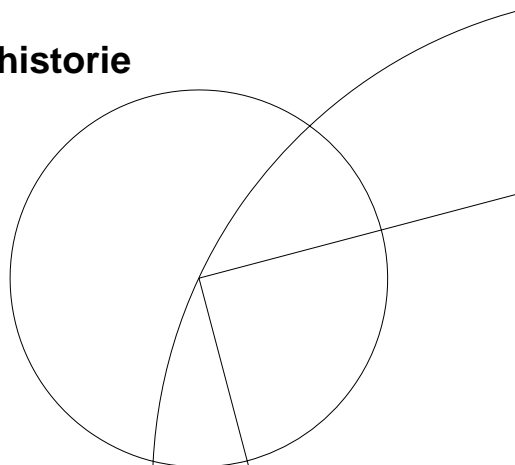
CAS Africa Papers

Januar 2010

Afrika i Danmark Danmark i Ghana

Erfaringer fra dansk Afrikahistorie

Ole Justesen

Om forfatteren og artiklen:

Ole Justesen er historiker og var indtil sin pensionering i september 2007 ansat som lektor ved Saxo-Instituttet på Københavns Universitet med speciale i Afrikas historie. Han har især arbejdet med relationerne mellem Danmark og Ghana fra 1658 til 1850 og har - foruden et bind i Politikens Danmarkshistorie og en omfattende kildesamling – publiceret en række artikler i bl.a. Ghanas historiske tidsskrift *Transactions of the Historical Society of Ghana*. Forfatteren var medstifter af Center for Afrikastudier, hvor han i mange år har undervist og i lange perioder fungeret som centrets leder.

Herværende paper er en sammenskrivning af 2 forelæsninger, dels en aftrædelsesforelæsning på Saxo-Instituttet, dels en forelæsning med titlen, Relationerne Ghana-Danmark 1654-1850, afholdt i Historisk Samfund.

CAS Africa Papers
Center for Afrikastudier
Københavns Universitet

Holdningerne udtrykt i denne udgivelse er forfatterens egne.

Redaktionspanel: Stig Jensen, Niels Kastfelt og Holger Bernt Hansen.
Redaktør af denne udgave: Hans Erik Stolten.

Den copyrightbeskyttede omslagsillustration er lavet af den ghanesiske kunstner Samuel Olou og bærer titlen Shadows.
Den er publiceret med tilladelse fra AfricanColours Ltd (www.africancolours.net).

© Forfatteren og CAS.
Trykt på Københavns Universitet, 2009.
ISBN 87-91121-24-8

Afrika i Danmark 1969-2007

Danmark i Ghana 1658-1850

Indhold

Tidlige konstruktioner af Afrika og Afrikas historie	1
Moderne konstruktioner af Afrika i Danmark og Europa	3
Afrikansk historieskrivning	5
Historieskrivningen om Danmark i Ghana 1657-1850.....	7
Dansk undervisning og forskning i Afrikas historie bredere betragtet	12
Formidlingen af Afrika og Afrikas historie.....	15
Historieskrivningen efter 1969 om de danske etableringer på Guldkysten	17
Forskningsmiljø.....	17
Perioden 1970-1985	17
Perioden 1985-2007	18
Kildeudgivelser.....	19
De danske etablers historie som en del af Ghanas politiske historie.	20
A. Økonomiske relationer.....	21
B. Politiske relationer	26
C. Socialhistorie og sociale relationer	30
Afslutning	35

Afrika i Danmark 1969-2007

Danmark i Ghana 1658-1850

Egentlig havde jeg ikke tænkt mig at holde en afskedsforelæsning ved min fra-træden som lektor ved faget Historie på Københavns Universitet og langt mindre at publicere en sådan. Min betænkelighed var begrundet i, at Afrika og Afrikas historie indtager en marginal placering både i fortiden, før uafhængigheden i 1960'erne, og i tiden efter. Det gælder her i landet og i det øvrige Europa, på samme måde som Danmark og Europa har en marginal placering i Afrika. Ghanesiske aviser har lige så lidt om Europa, som danske aviser har om Afrika.

Jeg har alligevel valgt at lade min afskedsforelæsning udgive, ihukommende det ghanesiske (Akan) ordsprog "Return and get it", symboliseret ved Adinkra symbolet, som forestiller en fugl, som bevæger sig fremad og samtidig ser tilbage for at hente visdom i fortiden til berigelse af nutiden, et symbol på vigtigheden af at se på fortiden for at forstå nutiden, et symbol som i øvrigt anvendes som logo for the Historical Society of Ghana.¹

Tidlige konstruktioner af Afrika og Afrikas historie

Efter Foucault, Said og "orientalismen", postmodernistisk konstruktivisme og post-kolonialisme vil alle vide, at Afrika i europæiske beskrivelser altid har været en del af begrebet "de andre", de eksotiske andre, hvor opfattelsen/billedet af dem er konstrueret af os europæere for gennem modstilling at understrege det positive billede af os selv.²

Dette gælder selvfølgelig ikke bare for Afrika og alle andre dele af de ikke-europæiske kulturer, men eksisterer også indbyrdes blandt de europæiske natio-

¹ Ordsprog var og er stadig en vigtig måde at kommunikere visdom og erfaring i Akan samfundene. Ordsprogene symboliseres ved figurer, som også anvendes som dekoration på lokalt fremstillede tekstiler (Adinkra)

² E. Said: Orientalism, New York, N.Y. 1978; E. Said: Culture and imperialism, London 1993; A. Quayson: Postcolonialism: theory, practice or process?, Cambridge 2000; M.E. Baaz: Introduction – African identity and the postcolonial, i: Same and other: negotiating African identity in cultural production, ed. by M.E. Baaz and M. Palmberg, Uppsala 2001, p. 5-22.

ner. Man kan dog diskutere, om Afrika måske er lidt speciel ved på mange punkter at være konstrueret til at fremstå som det mest modsatte til blandt andet den europæiske fremskridtsopfattelse.

Billedet af Afrika som "de andre" omfatter imidlertid ikke bare en, men mange konstruktioner:

- Den ædle vilde: Den klassiske konstruktion af Afrika, skabt blandt tilhængere af l'ancien regime i Europa, som en modsætning til ideerne i den fremstormende moderne oplysningstid i Europa.
- Den barbariske vilde: Den moderne oplysningstids konstruktion af Afrika som modsætningen til moderniteten og fremskridtet i Europa.
- Den tilbagestående sorte race: De europæiske plantageejeres og socialdarwinismens konstruktion og legitimation af de undergivne afrikanere.
- Den hamitiske hypotese fra Det Gamle Testamente; Første Mosebog, kap. 9: Vers 18-25: hvor Hams sønner skal trælle for hans brødre. Det har været anvendt som en del af den religiøse begrundelse for den såkaldte hamitiske hypotese, som fastslog, at statsdannelser i Afrika i fortiden var skabt af indvandrere fra Mellemøsten.
- De traditionelle statiske afrikanske samfund i kolonierne: Kolonierbedsmænds, antropologers og historikers konstruktion med baggrund i strukturalisme og strukturel funktionalisme i sociologi og socialantropologi.³

Der har især på 2 områder været rejst kritik af Saida's opfattelse af Orientalismen. Dels at hans påstand om at de europæiske billeder og konstruktioner af Orientens samfund var en ren konstruktion, skabt fuldstændig uden nogen form for påvirkning af viden om lokale forhold og samfund i Orienten, dels at han ikke var opmærksom på tilsvarende konstruktioner af Europa i Orienten.

I forhold til Afrika kan begge kritikpunkter imødegås:

Det første gennem Prof. Terence Rangers ændrede analyser af konstruktionerne af "De traditionelle afrikanske samfund" fra det i 1983 anvendte begreb "Invention of Tradition", hvor den europæiske koloniale administration, samt europæiske antropologer var ansvarlige for de konstruerede billeder til begrebet "Imagined Societies" introduceret i 1993, hvor de konstruerede billeder var resultatet af en

³ A.E. Afigbo: Colonial historiography, i: African historiography: essays in honour of Jacob Ade Ajayi, ed. by T. Falola, Essex, 1993, p. 39-51.

konstant dialog mellem den europæiske koloniale administration og kolonitidens "traditionelle" afrikanske politiske ledere.⁴

Det andet ved at man i de senere år er blevet opmærksom på de mange afrikanske konstruktioner af Europa og europæere, hvortil følgende fortælling fra Ghana har tjent mig som eksempel: "Historien om hvordan, der kom hvide mennesker i Verden", i hvilken det fortælles, at verden oprindeligt var befolket af udelukkende sorte mennesker. Nogle af disse anmodede Gud om at gøre dem hvide. Gud tænkte længe over dette, og endte så med at fylde en sø med vand, der havde den virkning, at alle, der dyppede sig deri, blev hvide. Da menneskene hørte dette, blev der et run for at nå søen. De der løb stærkest, de der var villige til at bruge albuerne, de der "trådte på" andre, nåede frem til søen, medens der endnu var vand i den, og da de dyppede sig, blev de hvide. De svage, de sagtmødige, de "flinke" kom senere frem, og da var der kun lidt mudder i bunden af søen, derfor blev de kun hvide i håndfladerne og under fødderne.

En fuldstændig afkodning er selvfølgelig ret kompliceret, men man kan konstatere, at for at understrege egne dyder konstrueres de hvide i fortællingen som selviske, egoistiske og umoralske.

Det grundlæggende problem for historikere er selvfølgelig, hvor megen ud-sagnskraft der findes i alle disse konstruktioner og analyser, og altså med hvilken vægt de samtidige upublicerede og publicerede europæiske skriftlige kilder, som er præget af de samme tendenser, skal indgå i forhold til de mundtligt overleverede afrikanske kilder og "Oral History" i vore analyser.

Moderne konstruktioner af Afrika i Danmark og Europa

Med baggrund i min deltagelse i tværfaglig undervisning om afrikanske forhold på Center for Afrikastudier på Københavns Universitet 1980-2004 har jeg indhentet en vis erfaring for, at der til trods for en generel marginalitet har været ganske store ændringer i opfattelsen af Afrika i perioden efter Anden Verdenskrig.

- Før 1955/57: Afrikanerne som vilde, uudviklede og umoderne, på basis af de klassiske koloniale konstruktioner.

⁴ T. Ranger: The invention of tradition in colonial Africa, i: *Invention of tradition*, ed. by E. Hobsbawm and T. Ranger, Cambridge 1983, p. 211-262; T. Ranger: *Imagined societies, i: Legitimacy and the state in twentieth century Africa: essays in honour of A.H.M. Kirk-Greene*, ed. by T. Ranger and O. Vaughan, Oxford 1993.

- 1955/57-1970: Moderniserings- og udviklingsopfattelser, hvor de nye afrikanske nationer blev anset for næsten ligeværdige i det internationale samfund. Deres fattigdom kunne ændres til industrialisering og økonomisk udvikling via bistandsoverførelser og importsubstitution. Man accepterede næsten afrikansk neutralisme, men også at lokale konflikter internationaliseredes, samt et-parti stater og autokratiske styreformer, som blev ført videre af de første militærstyrer.
- 1970-1980: Strukturel underudvikling, hvor vedvarende afhængighed af den moderne internationale kapitalistiske materialisme var forklaring på den skæve udvikling, og som de afrikanske staters styrende eliter fortsatte via bistandslån og petrodollar lån. Fokusering fra europæisk side på kraftig befolkningstilvækst som en af forklaringerne på vedvarende fattigdom også blandt markedsproducerende bønder og i store sektorer af den nyligt indvandrede bybefolkning.
- 1980-90: Økonomisk neoliberalistiske forklaringer af kriserne i Afrika, stærkt præget af Verdensbankens analyser af den overudviklede afrikanske stat med neo-patrimonialisme, og som dikterede strukturtilpasninger med overgang til markedspriser og nedskæring i statsudgifter, hvilket så medførte tilbagegang for uddannelses- og sundhedsvæsen etc., samt fald i levestandard og middellevetid. En udvikling der holdets op mod de såkaldte asiatiske tigres økonomiske udvikling.
- 1990-2001: Politisk neoliberalistiske forklaringer med krav om demokratiseringer og politisk accountability, og hvor såkaldte pseudo-demokratiseringer og bestialske konflikter/folkemord forklaredes med blandt andet indførelse af strukturtilpasningsprogrammer og fald i bistand til afrikanske statseliter efter ophøret af det bipolære internationale system.
- Efter 2001: Efter Verdenskonferencen i Durban imod racisme, fremmedhad og intolerance rejstes krav om "reparations" og med de afrikanske statslederes vedtagelse af NEPAD (New Partnership for Africa's Development) udvikledes et noget mere nuanceret billede i Europa, hvor positive opfattelser af områder med økonomisk vækst og politisk demokrati er blandet med negative vurderinger af fortsat økonomisk nedtur og problematiske demokratier, parret med en nervøsitet for konsekvenserne af et eventuelt nærmere samarbejde mellem Afrika og Kina.

Afrikansk historieskrivning

Afrikas historie skrives stadig af såvel afrikanske som af ikke-afrikanske forskere, og som i alle andre kategoriseringer er tidsangivelserne flydende og præget af overlapningerne og fortsættelse af de enkelte kategorier i senere perioder.

- Før 1955: Kolonial historieskrivning: Bortset fra lokal oral historiefrembringelse og enkelte tidlige værker af forfattere fra den afrikanske elite,⁵ var den koloniale historieskrivning præget af eurocentrisme/racisme med fokus på temaer som imperier og kolonial administration og af strukturalisme med eksterne forklaringsrammer, når man beskæftigede sig med de afrikanske samfund.
- 1955-1970: Afrikansk nationalistisk historieopfattelse: Med selvstændigheden fokuserede de afrikanske historikers analyser især på de politiske forhold i de prækoloniale selvstændige statsdannelse i Afrika, hvor de med mundtlige traditioner som kilde undersøgte den politiske elite som agenter i opbygningen af levedygtige samfund på afrikanske kulturelle præmisser, medens man for den koloniale periodes vedkommende rettede fokus imod modstanden, der formuleredes imod oprettelse og gennemførelsen af de koloniale samfund og som interesserede sig for videreførelsen af de afrikanske samfunds kulturer under det koloniale system, udtrykt i sætningen "Koloniperioden, en episode i Afrikas historie".⁶
- 1970-80: Underudviklingskolens radikale historieopfattelse: Fokuserede i stedet på analyser af økonomiske og sociale forhold og understregede, at Afrikas strukturelle afhængighed af Europas økonomier blev etableret allerede i 1480'erne og var fortsat - også efter den formelle uafhængighed - i den nye politiske elites afhængighed og neokolonialisme.⁷

⁵ C.C.Reindorf; *The history of the Gold Coast and Asante*, Christiansborg 1889; S. Johnson: *The history of the Yojubas*, Lagos 1937.

⁶ J.F.A. Ajayi: *Conclusion, colonialism: an episode in African history*, i: L.H. Gann and P. Duignan (eds.): *Colonialism in Africa, 1870-1960*, vol. 1: *The history and politics of colonialism, 1870-1914*, Cambridge 1969, p. 497-509; P.E. Lovejoy: *The Ibadan school of historiography and its critics*, i: *African historiography: essays in honour of Jacob Ade Ajayi*, ed. by T. Falola, Essex, 1993, p. 195-202; R.A. Austen: *'Africanist' historiography and its critics: can there be an autonomous African history?*, i: *African historiography: essays in honour of Jacob Ade Ajayi*, ed. by T. Falola, Essex, 1993, p. 203-217; *General history of Africa*, UNESCO International Scientific Committee for the Drafting of a General history of Africa, vol. 1-8, London 1985-1995.

⁷ *Standardeksemplet er W. Rodney: How Europe underdeveloped Africa*, London and Dar es Salaam, 1972; S. Amin: *Neo-colonialism in West Africa*, London 1973.

- 1980-90: Etatisme/neoliberalisme: Fokuserede især på koloniperioden og dens eftertid, hvor man bl.a. med udgangspunkt i opfattelsen af en kolonial diskurs fokuserede på kolonistaten som en anormal stat, der gennem sine egne og sine efterfølgeres økonomiske politik skævvred det frie marked og derved blev en afgørende hindring for økonomisk vækst og udvikling i Afrika.⁸
- 1990-2001: Postkolonialisme: Delte mange præmisser med de postmodernistiske analyser i andre dele af videnskaben; dvs. mikrohistorie med fokus på afrikanske civilsamfund og deres indre transformation; fortsatte analyser af den koloniale diskurs betydning for udviklingen i de koloniale og postkoloniale samfund; kønshistorie med antagonistiske opfattelser af især afrikanske kvinders placering i prækoloniale og koloniale samfund; introduktion af subaltern skolen med fokuseringen på de undergivnes bevidsthed som baggrund for slavers, afrikanske bønderes og arbejderes handlinger; opfattelsen af afrikanske samfund som præget af hybriditet og transkulturation; afvisningen af analyserammer, udsprunget af den europæiske modernitets rationalitet som havende relevans for afrikanske analyser og handlinger; afrocentrismens opfattelser af Afrika som udgangspunkt for kulturerne i Ægypten, Hellas og Amerika før Columbus.
- Efter 2001: Patriotisk historieskrivning og krav om reparations: I modsætning til den nationalistiske historieskrivning er den patriotiske historieskrivning en lokal historiografi, ofte baseret på lokale kilder og lokal sædvaneret som fører til en fragmentering af de afrikanske nationer via fokus på autenticitet, begrænsede grupper i de afrikanske stater, udelukkelse af andre grupper - og på autoritarisme. Krav om reparations har sin baggrund i opfattelsen af slaveri og slavehandel som forbrydelser imod menneskeheden, hvor det oprindelige krav, baseret på den transatlantiske slaveeksport er blevet udvidet til krav baseret på kolonial og neokolonial underudvikling.⁹

Gruppen af historikere, der beskæftiger sig med Afrikas historie, er i høj grad international eller global og omfatter ikke bare forskere fra Afrika, men også fra Nord- og Sydamerika og andre dele af Den tredje verden, fra de gamle kolonista-

⁸ Som eksempel kan nævnes C. Young: *The African colonial state in comparative perspective*, New Haven 1994.

⁹ Om patriotisk historieskrivning, se Niels Kastfelt: *The History of Politics in Northern Nigeria*, Occasional Papers, September 2007, Center for Afrikastudier, Københavns Universitet. Om reparations, se W.K. Asare: *Slavery Reparations in perspective*, Victoria, 2002.

ter og ikke kolonistater i Europa, og med involvering af mange faglige discipliner, og hvor resultaterne er blevet publiceret på mange sprog og i serier og tidsskrifter fra næsten alle dele af verden. Der er skabt mange og forskelligartede internationale netværk, personlige venskaber – og uvenskaber - er udviklet, og mængden og variationen af forskningsresultater er blevet overvældende. Men det er forhåbentlig også tydeligt, at de af historikerne anlagte analyserammer har en tæt relation til udviklingen i bredere samfundsvidenskabelige analyserammer vedrørende Afrika.

Historieskrivningen om Danmark i Ghana 1657-1850

Da jeg i 1960erne begyndte at interessere mig for Afrikas historie blev jeg optaget eller måske nærmere betaget af relativismen i de nyligt selvstændige afrikanske staters nationalistiske historieopfattelser i forhold til den klassiske koloniale historieskrivning.

Ved min ansættelse i 1969 var der forholdsvis få brede værker på dansk om Afrikas generelle historie,¹⁰ medens der var blevet udgivet en række brede værker om de enkelte regioners historie på hovedsprogene, skrevet af både europæiske og afrikanske historikere.¹¹ Udover værker om afrikanske nationers historie var der også blevet publiceret værker og artikler om specielle dele af enkelte afrikanske staters historie.¹²

¹⁰ B. Davidson: *Det genfundne Afrika: historien om Afrikas glemte fortid*. Kbh. 1962 ; R. Meyer-Heisselberg: *Afrika før den hvide mand*. Kbh. 1964.

¹¹ J.D. Fage: *Introduction to the History of West Africa*, London 1962; B. Davidson with F.K. Buah and the advice of Professor J.F.A. Ajayi: *The growth of African civilisation: a history of West Africa 1000-1800*, London 1965; J.F.A. Ajayi & I. Espie (eds.): *A thousand years of West African history: a handbook for teachers and students*, Ibadan 1965; J.B. Webster & A.A. Boahen with H.O. Idowu: *The growth of African civilisation, the revolutionary years: West Africa since 1800*. London 1967; R. Oliver et al. (eds): *History of East Africa*, vol. 1-3, Oxford 1963-1976; B.A. Ogot & J.A. Kieran: *Zamani: a survey of East African history*, London 1968; J. Vansina: *Kingdoms of the savanna: a history of Central African states until European occupation*, Madison 1965; T.O. Ranger (red): *Aspects of Central African history*, London 1968; M. Wilson & L. Thompson (eds): *The Oxford history of South Africa*, Oxford 1969.

¹² For eksempel M. Crowder: *The story of Nigeria*, London 1962; B.M. Fagan: *A short history of Zambia*, Oxford 1966; N. Kimambo & A.J. Temu (eds.): *A history of Tanzania*, Nairobi, 1969; R.S. Smith: *Kingdoms of the Yoruba*, London 1969; D. Kimble: *A political history of Ghana: the rice of Gold Coast nationalisme 1850-1928*, Oxford 1963; W. Tordoff: *Ashanti under the Prempehs 1888-1935*, London 1965; D. Birmingham: *Trade and conflict in Angola: the Mbundu and their neighbours under the influence of the Portuguese 1483-1790*, Oxford

I 1969 blev P. Curtins bog om den atlantiske slavehandel publiceret,¹³ hvor det samlede antal af slaver importeret til Amerika – og dermed også antallet af slaver eksporteret fra Afrika - blev kraftigt reduceret i forhold til tidligere anslåede størrelser. Det blev starten på en international kontrovers om "The Numbers Game".

Den danske historieskrivning før 1969 om de danske etableringer på Guldkysten 1657-1850 havde fulgt den almindelige europæiske udvikling. Fra perioden 1660-1850 foreligger der en række klassiske rejseberetninger fra og beskrivelser af Guldkysten.¹⁴

Hovedformålet med disse var at give den danske – og europæiske - læser en beskrivelse af de eksotiske "andre" på Guldkysten. De havde forskellige politiske mål og afspejlede – som den øvrige europæiske litteratur - forskellige opfattelser af de ghanesiske samfund og deres indbyggere, både som de barbariske og som de ædle vilde, som især Müller, Isert og Monrad stod for. Herudover blev der udgivet en række mindre værker og artikler, som foruden indlæg i debatten om slavehandelen,¹⁵ omhandlede forholdene i de danske etableringer i henholdsvis 1770'erne og 1780'erne,¹⁶ samt i 1830'erne,¹⁷ og endelig artikler om de lokale sprog,¹⁸ om en udforskningsekspedition op ad Voltafloden,¹⁹ og om lokale meteorologiske observationer.²⁰ De sidste var alle del af en videnskabeliggørelse af

1966; A.W. Lawrence: Trade castles & forts of West Africa, London 1963; K.O. Dike: Trade and politics in the Niger Delta 1830-1885, Oxford, 1956; J.F.A. Ajayi: Christian missions in Nigeria 1841-1891: the making of a new elite, London 1965.

¹³ P. Curtin: The Atlantic slave trade: a census, Madison, 1969.

¹⁴ W. J. Müller: Die africanische auf der guineischen Gold-Cüst gelegende Landschaft Fetu, Hamburg, 1676; H. J. zur Eich: Afrikanische Reissenbeschreibung in die Landschaft Fetu, auf der guineischen Gold-Cüst gelegen, Zürich, 1677-78; E. Tilleman: En liden enfoldig Beretning om det Landskab Guinea og dets Beskaffenheden langs ved Sökanten, Kjøbenhavn, 1697; J. Rask: En kort og sandferdig Rejsebeskrivelse til og fra Guinea, Trondhjem, 1754; L. F. Römer: Tilforladelig Efterretning om Kysten Guinea, Kjøbh., 1760; P. E. Isert: Reise nach Guinea und den Caribäischen Inseln in Columbien, in Briefen an seine Freunde beschrieben, Kopenhagen, 1788; H.C. Monrad: Bidrag til en Skildring af Guinea-Kysten og dens Indbyggere, og til en Beskrivelse over de danske Colonier paa denne Kyst, Kjøbh. 1822.

¹⁵ A. Rigelsen Bjørn: Tanker om Slavehandelen, Kjøbh. 1806; C.H. Bonne: Sørrejser på Europas Kyst og Kysten af Guinea, Thisted 1833.

¹⁶ F. Thaarup, Archiv for Statistik, Politik og Huusholdnings-Videnskaber, 1796-97 og 1797-98.

¹⁷ *Valkyrien*, 1831, vol. 1-3 og 1832, vol. 1-3.

¹⁸ R. Rask: Vejledning til Akra-Sproget paa Kysten af Guinea med et Tillæg om Akwambuiske, Kjøbh. 1828.

¹⁹ H.G. Lind: Archiv for Søvnæsen, vol. 6, Kjøbh. 1848.

²⁰ J.J. Trentepohl, R. Chenon & F. Sannom: Collectanea Meteorologicae sub auspiciis Societatis Scientiarum Danicae edita, Kjøbh. 1845.

viden om Guldkysten, som led i de planer, man i Danmark på dette tidspunkt havde om en eventuel kolonisering, som viste sig ikke at kunne gennemføres.

Fra afståelsen i 1850 til begyndelsen af 1900-tallet var der kun ringe interesse i Danmark for de danske etablissemeters historie.²¹ Først i 1918, hvor diskussionerne omkring salget af Dansk Vestindien var på sit højeste, kom den første kildebaserede analyse med Kay Larsens bog "De danske i Guinea", som var stærkt præget af denne diskussion,²² og året før var der blevet udgivet en samling af private breve fra en af de danske embedsmænd på kysten i 1830'erne.²³

I 1920'erne og 30'erne fortsatte Kay Larsen sine studier af de danske etablissemeter på Guldkysten og af dets guvernører,²⁴ præget af opfattelser, der også var gængse i den samtidige litteratur fra de europæiske kolonilande. Disse tendenser fortsattes efter 2. Verdenskrig, dels i geografen Sophie Petersens værk,²⁵ og dels i en række artikler af historikeren Georg Nørregård, der også blev ansvarlig for afsnittet om Guldkysten i det store værk *Vore Gamle Tropekolonier*, som blev udgivet i 1952.²⁶

Efter etableringen af de mange nye stater i Afrika og med etableringen af danske ambassader i en række af disse lande, herunder i Ghana i 1961, blev G. Nørregårds bog oversat til engelsk, og kort efter blev der nyudgivet en lettere revideret udgave af Nørregårds *Guldkysten*²⁷. Desuden var Thorkild Hansens *Slavernes kyst*,²⁸ der var første del af en trilogi om de danske besiddelser i Afrika og Vestindien og handelen derimellem, netop udkommet. Begge var baserede på danske kilder, men ingen af de to havde inddraget ret mange resultater fra de nye afrikanske nationalistiske værker, idet Nørregård, formodentlig fra sit studieophold i Storbritannien i 1930'erne, var præget af britisk kolonihistorie, medens Thorkild

²¹ C. Irminger i: Dansk Maanedsskrift, 1859 og i: Fra alle Lande, 1868.

²² K. Larsen: De danske i Guinea, Kbh. 1918.

²³ C. Behrens (ed.): Da Guinea var Dansk: Wulff Joseph Wulffs Breve og Dagbogsoptegnelser fra Guldkysten 1836-1842, Kbh. 1917.

²⁴ K. Larsen: Krøniker fra Guinea, Kbh. 1928; K. Larsen: Guvernører, Residenter, Kommandanter og Chefer samt enkelte andre fremtrædende Personer i de tidlige danske Tropekolonier, Kbh. 1940.

²⁵ S. Petersen: Danmarks gamle Tropekolonier, Kbh. 1946.

²⁶ G. Nørregård: artikel om "Salget" i: Historisk Tidsskrift 1936; artikler om forskellige emner i Handels- og Søfartmuseet på Kronborg, Årbog 1948, 1950 og 1951; Se også G. Nørregård: Farefulde danske sørejser: togter til Afrika i det 18. århundrede, Kbh. 1969; G. Nørregård: De danske etablissemeter på Guineakysten, i: Vore Gamle Tropekolonier, vol. 1, Kbh. 1952.

²⁷ G. Nørregård: Danish settlements in West Africa 1658-1850, Boston 1966; G. Nørregård: Guldkysten, Kbh. 1968.

²⁸ T. Hansen: Slavernes kyst, Kbh. 1967.

Hansen, muligvis fra sin tid i Paris, mere var præget af tendenser, der havde sin rod i amerikansk og caribisk Black Power bevægelse. Trods forskelligheden så begge forfattere danskerne som dem, der agerede og dermed bevægede historien på Guldkysten, og udtrykte altså en form for eurocentrisme eller "danofill" som det senere er blevet benævnt.²⁹

Undervisningen i Afrikas historie på Københavns Universitet på faget historie efter 1969 har i hele perioden været præget af de tendenser, som skabtes af afrikanske og internationale historikere, dvs. den nationalistiske, underudviklingskolen og senere tendenser. Efterhånden blev alle de geografiske områder, Vest-, Øst-, Central- og Sydlige Afrika dækket, oftest kombineret med tidsperioder, Oldtid og Middelalder, prækoloniale periode fra ca. 1500-1880erne, koloniperioden og den postkoloniale periode, men også med specielle temaer, som for eksempel slaveri og slavehandel, langdistancehandel, statsdannelse, osv., men selvfølgelig også temaer med speciel fokus på Ghanas historie, herunder også relationerne med danskerne.

Det anvendte undervisningsmateriale var foruden ældre kolonihistoriske og antropologiske værker især koncentreret om den moderne historiske litteratur, specielt med fokus på værker af afrikanske nationalistiske historikere, og med inddragelse af den løbende historiografiske udvikling, men selvfølgelig også ikke-afrikanske analytikere og eksempler på de primære kilder, der dannede grundlaget for analyserne.

Resultatet var, at jeg formodentlig har slæbt mange historiestuderende igennem gennemgange af områder og perioder i Afrikas historie, som fra starten sikkert ikke har sagt dem ret meget. Men der blev også skabt en lang række af opgaver og specialer, som viste en dyb interesse for Afrikas historie blandt de studerende. Dette kan tages som et bevis på, at Afrikas historie efterhånden blev en integreret del af det historiske curriculum på Københavns Universitet.

Den forskning indenfor Afrikas historie, som jeg skulle arbejde med var det langt vanskeligere at gribe an på en fornuftig måde. Der var en række emner, der efter min mening ikke var relevante for mig som dansk historiker at beskæftige sig med på daværende tidspunkt:

- At skrive Afrikas generelle historie eller afrikanske nationers historie. Muligheden for at skrive sin egen historie var så forholdsvis ny i Afrika, at

²⁹ P. Hernæs: Dansk kolonihistorie og Afrika: et angreb på den "danofile" tradisjon innen historieskrivningen om Gullkysten (Ghana), i: Fortid og nutid, bd. 32, 1985, p. 71-78.

det var vigtigt, at det meste af det, der i fremtiden skulle skrives om Afrikas historie, overvejende blev skrevet af afrikanske historikere. Selvom jeg ikke fuldt ud kunne dele den opfattelse, som jeg har mødt visse steder i Afrika, nemlig at kun mennesker født i den afrikanske kultur kan analysere og forstå afrikansk historie, så vil dog tillært viden om fremmedartede lokale sprog, kulturformer etc. altid skabe begrænsninger for en udenlandsk analytiker, som kun sjældent kan opvejes af fordelene ved den kulturelle distance til objektet. Dette er ikke ensbetydende med, at afrikanske historikere bør have monopol på at skrive afrikansk historie, men at ikke-afrikanske historikere skal nærme sig Afrikas historie med tilbørlig ærbødighed og en erkendelse af egne begrænsninger, som kan danne udgangspunkt for kritiske holdninger til afrikansk historieskrivning og historieskrivning om Afrika i øvrigt.

- En fortsættelse af den klassisk europæiske kolonihistorie vedrørende Afrika, i mit tilfælde historien om dansk "herredømme" på Guldkysten før 1850. Dels var der ikke noget dansk koloniale herredømme, og dels var begrebet kolonial i afrikansk historieskrivning næsten synonymt med de senere kolonistyrer efter 1880'erne.
- En uddannelse som historiker var ikke det bedste udgangspunkt for at kaste sig over analyser med udgangspunkt enten i koloniperiodens strukturalistiske antropologi og den dermed følgende fokusering på statiske samfund, eller i egentlige udviklingsstudier, som hvad enten de har udgangspunkt i sociologi, politologi eller økonomi, fokuserede så meget på nutiden, at de kun kan bruge historien som "nutidens fortid".
- Derudover var der også mulighed for at kaste sig over den danske del af den atlantiske slavehandels historie, ofte kaldet "the numbers game", som netop tog fart fra 1969, og om hvilken der fandtes omfattende kildemateriale i Rigsarkivet. Men selv om dette i høj grad berørte de afrikanske samfund, så var det alligevel en afledet faktor i kontinentets historie, som desuden krævede indgående kendskab til statistik.

Med ovenstående overvejelser som baggrund valgte jeg følgende strategi:

- At fortsætte med at gøre dansk kildemateriale tilgængeligt for ghanesiske og andre historikere. Jeg havde allerede været involveret i dette før min ansættelse i forbindelse med udarbejdelse af en lille artikel om dan-

ske kilder til Asantes historie til et ghanesisk historisk tidsskrift og ved vejledning i læsning af danske kilder på Rigsarkivet.³⁰

- At analysere "danskerne i Ghana", som en relation mellem de udsendte danskere og de ghanesiske samfund, hvor en kombination af studier af primær dansk, britisk og nederlandsk kildemateriale skulle føre til nye tolkninger set i lyset af nye afrikanske værker om de ghanesiske samfunds udvikling især i 1800-tallet, hvor den direkte danske deltagelse i den atlantiske slavehandel var ophørt.

Dette krævede en ny og nøjere gennemgang af de tidligere anvendte danske kilder og af en række hidtil ikke udnyttede kilder, hvis oplysninger tillod en langt tættere analyse af de ghanesiske og danske relationer end tidligere, samtidig med at en gennemgang af det tilsvarende materiale i London og Haag og i Baselmisionens arkiv i Basel blev inddraget.

Det har krævet lange ophold og hårdt arbejde på de relevante arkiver, oftest finansieret af danske forskningsfonde, samt en række studieophold i Ghana for at få kendskab til de nyeste resultater af ghanesiske historikers analyser blandt andet baseret på indsamling af den mundtlige tradition. Det har resulteret i notesbøger, store kasser fyldt med tætskrevne kartotekskort, mange kasser med fotokopier og senest digitale fotos, som indtil videre kun delvist er formidlet.

Dansk undervisning og forskning i Afrikas historie bredere betragtet

Aspekter af Afrikas historie blev ikke alene varetaget af historikerne på KU. Allerede i 1960'erne havde Henrik Jeppesen fra Geografisk Institut studeret de gamle danske plantageanlæg på Guldkysten,³¹ og i 1970'erne studerede Holger Bernt Hansen mission, kirke og stat i det koloniale Uganda.³² Begge var samtidig enga-

³⁰ O. Justesen: Aspects of eighteenth century Ghanaian history as revealed by Danish sources, i: Ghana notes and queries, No. 12, June 1972, p. 9-12.

³¹ H. Jeppesen: Danske plantageanlæg på Guldkysten 1788-1850 i: Geografisk Tidsskrift, bd. 65, 1966, p. 48-72.

³² H.B. Hansen: Fra missionshistorie til universal kirkehistorie, i: Dansk teologisk tidsskrift, bd. 37, 1974, p. 280-307; H.B. Hansen: Ethnicity and military rule in Uganda, a study of ethnicity as a political factor in Uganda, based on a discussion of political anthropology and the application of its results. Scandinavian Institute of African Studies research report, nr. 43. Uppsala 1973.

H.B. Hansen: Mission, church and state in colonial setting: Uganda 1890-1925, London 1984.

geret i forskning vedrørende Afrikas økonomiske og politiske problemer i den postkoloniale periode, og det førte til afholdelse af seminarer med deltagelse af afrikanske universitetslærere og af tværfaglige undervisningsforløb i moderne afrikanske forhold.

Fra slutningen af 1970erne ændredes dette uformelle samarbejde til et mere formelt i forbindelse med organiseringen af et egentligt tværfagligt studium omhandlende Afrika syd for Sahara, hvor jeg blev ansvarlig for den del af studiet, der drejede sig om Afrikas historie. Starten var som sagt et uformelt samarbejde med fælles seminarer mellem lærere og studerende ved Københavns Universitet, der inden for deres fag beskæftigede sig med afrikanske emner. Det drejede sig først og fremmest om geografi fra det Naturvidenskabelige Fakultet, politologi, antropologi og økonomi fra det Samfundsvidenskabelige Fakultet, og historie og sprogfagene engelsk, fransk og portugisisk fra det Humanistiske Fakultet.³³ Vi søgte et forum, hvor man udover en samling af viden om Afrika så at sige ikke, som det kunne være tilfældet i de respektive fag, skulle forsvare at studier af Afrika ved Københavns Universitet var vigtige og relevante. Den uformelle start udviklede sig i 1980erne til etableringen af et Afrikaområdestudium og et Center for Afrikastudier.

Der kan findes flere forklaringer på denne udvikling. Personligt var jeg under ½ års studieophold ved Universitetet i Accra i 1977-78 blevet opmærksom på den øgede fattigdom, der som følge af den økonomiske krise i 1970erne også ramte indbyggerne i Ghana. Kun ganske få, der opholdt sig i afrikanske lande i længere tid, kunne undgå at blive dybt berørt af den fattigdom, man mødte, og som også for mig fulgtes af et ønske om at yde min ringe del til en mulig forbedring ved at være part af et forsøg på at fremme den økonomiske og sociale udvikling i Afrika ved at øge engagement og viden om Afrika i Danmark.

Samtidig bevirkede nedskæringerne i bevillinger til Universiteterne i 1980erne, at store fag med mange lærere, som for eksempel historie blev interesserede i, at en række af deres lærere skulle aflønnes af nye centralt bevilgede puljer fra ministeriet til nyetablerede studier.

Til disse personlige og intramurale faglige overvejelser, kom en opfordring til etablering af det, der i udlandet kaldtes "area studies", fra den daværende undervisningsminister, der ved et besøg i Iran havde erfaret, at tværfaglige studier var

³³ Udover de allerede nævnte deltog lektorerne Poul Buch-Hansen og Jørgen P. Christensen (Økonomisk Institut), lektor Michael Whyte (Institut for Antropologi) og lektor Allan Findlay (Engelsk Institut).

ønskelige og nødvendige for at forstå udviklingen i dette land såvel som i andre områder af den oversøiske verden. Man havde i mange år organiseret studier af sådanne specifikke områder i "area studies", såvel i de tidligere europæiske kolonilande som i f.eks. USA. Dette var baggrunden for, at man opfordrede dem, der havde mulighed derfor, til at være "omstillingsberedte" og deltage i organiseringen i en række områdestudier på de enkelte universiteter.

Der udviklede sig et skrappt udkildningsløb om hvilke områdestudier, de enkelte universiteter skulle satse på, og om fordelingen på de enkelte universiteter. Jeg skal ikke her komme ind på de lange og ofte besværlige interne og eksterne universitetspolitiske forhandlinger og forviklinger, jeg først som studienævnsformand for Afrikaområdestudiet på KU og senere som bestyrer for Center for Afrikastudier blev involveret i, men spændende var det, da de politiske og taktiske tiltag havde mindelser om politik på højere nationalt og internationalt niveau.

Resultatet blev, at KU fik Undervisningsministeriets tilladelse til at oprette et tværfagligt Afrikaområdestudie, organiseret af et tværfakultært Center for Afrikastudier, som var ansvarlig overfor Rektoratet og Konsistorium og finansieret af en central pulje i ministeriet.

Det var ligeså spændende og næsten ligeså vanskeligt at være medansvarlig for udarbejdelsen af et tværfaglig undervisningsforløb på 2 år og senere at være del af denne undervisning og ansvarlig for dens gennemførelse fra 1984. Det betød spændende diskussioner om forholdet mellem tværfaglighed og faglighed såvel på det teoretiske plan som ved de praktiske udformninger af tværfaglig undervisning, og senere i deltagelse i meget inspirerende – men også vanskelige – tværfaglige undervisningsforløb. Det betød et nært og frugtbart samarbejde med lærere fra andre fag på KU, inspirerende kontakter med lærere og forskere fra andre danske og udenlandske universiteter og institutioner. Meget tid til egen forskning blev der imidlertid ikke plads til i denne periode.

Man kan sige, at jeg i midten og slutningen af 1980erne i overmål havde fået afprøvet mine evner som administrator og organisator og fået styret mine lyster i den retning. Det stod også i stigende grad klart for mig, at det i al tværfagligheden var vanskeligt at forlade sit faglige udgangspunkt i historie, og at udsigterne til øget økonomisk udvikling i Afrika i 1980erne stadig vedblev at være dystre – for ikke at sige yderligere forringedes. Det syntes således stadig vanskeligere at pege på tiltag, der bare havde nogen chance for at øge den økonomiske udvikling i Afrika, og som havde en realistisk mulighed for at blive gennemført, og det forekom mig, at jeg som historiker ikke havde den store mulighed for indflydelse med henblik på at ændre disse forhold.

Disse betragtninger var medvirkende til, at jeg i 1984 lod mig overtale af nu afdøde professor Rudi Thomsen fra Århus Universitet, der var Det danske Videnskaberne Selskabs repræsentant i Union Academique, den internationale organisation for de nationale videnskabelige selskaber, til at lede et projekt med oversættelse til engelsk af danske kilder til Ghanas historie 1657-1754, som et dansk bidrag til serien af kildeudgivelser, *Fontes Historiae Africanæ* udgivet af Union Academique.

De første par år kunne arbejdet på CAS passes sammen med dette, da projektet havde fået bevilling til at anvende yngre forskere til at indsamle og afskrive de relevante dokumenter på Rigsarkivet. Men da det blev tid for behandling af dette store materiale, var det nødvendigt, at jeg opprioriterede min forskningstid og koncentrerede mig fuldt og helt om dette. Det var derfor naturligt, at jeg vendte tilbage til faget historie og Institut for Økonomisk Historie, som i parentes bemærket efterhånden var mindre hårdt ramt af nedskæringer.

Formidlingen af Afrika og Afrikas historie

Formidling til bredere kredse var en uautoriseret forpligtelse man som universitetslærer havde. Dette har for mit vedkommende drejet sig om deltagelse i flere foredragsrækker på Folkeuniversitetet, artikler i ikke-videnskabelige tidsskrifter, foredrag om Afrika og Afrikas historie i forskellig regi, herunder som fagkonsulent for Afrikas historie og forfatter ved Den Store Danske encyklopædi.³⁴

En lidt speciel form for formidling har været min deltagelse i organiseringen af studieophold og rejser til Afrika for studerende og andre interesserede. Heldigvis har jeg gennem årene etableret en tæt kontakt med kolleger på universiteter i Afrika, især på University of Ghana, Legon, hvor jeg har opholdt mig mest, og som har hjulpet og inspireret mig ganske utroligt, både fagligt og praktisk.

At arbejde som historiker, er jo som oftest i vor del af verden at sidde på arkiver og biblioteker og tage noter af skriftligt materiale. Dette har også i hovedsagen

³⁴ For eksempel: O. Justesen: Afrikaanernes historieopfattelse, i: *Tidens stemme*, Tema-nummer: Sydafrika under pres, 1986, p. 4-6; O. Justesen: Skibet var ladet med slaver, i: *Kontakt*, Årg. 48, nr. 6, 1995/96, p. 26-29; O. Justesen: Slavetidens høje pris, i: *Kontakt*, Årg. 48, nr. 6, 1995/96, p. 43-54; O. Justesen: Slaveri og emancipation på Guldkysten 1830-1850, i: *Fra slaveri til frihed: det dansk-vestindiske slavesamfund 1672-1848: Symposium den 3. juli 1998 på Nationalmuseet [...]*, 2001, p. 136-153; O. Justesen: Europæisk imperialism i Afrika, i: *Historiens lange linier*, (red.): B. Fønnesbech-Wulff og P. Roslyng-Jensen, 2006; p. 327-345; Y. Bredwa-Mensah, O. Justesen and A.M. Jørgensen: *Common history and cultural heritage*, i: *Frederiksgave Plantation and common heritage site (booklet)*, Kbh. Nationalmuseet 2007.

været tilfældet ved mine studieophold i Ghana, men i Ghana er den mundtlige tradition en meget afgørende kilde til landets tidlige historie.

Selv har jeg kun ganske ringe erfaring i indsamling af mundtlig tradition, som øvrigt efter min opfattelse, fortrinsvis bør foretages af landets egne historikere, og den ene gang jeg har prøvet det, kan man just ikke sige, at min teknik levede op til den vedtagne standard:

Første gang, jeg som student kom til Ghana, kom jeg således op at skændes med nogle informanter om rigtigheden af deres informationer, fordi jeg fra min gennemgang af de samtidige danske kilder i Rigsarkivet mente at have viden om, at det egentlig hang sammen på en anden måde: Et tydeligt eksempel på en ung europæisk historikers daværende opfattelse af de forskellige kildertypers værdi.

Jeg har heller ikke haft tid til at lære mig de lokale sprog, mest ud fra den ovennævnte overbevisning om, at den mundtligt overleverede tradition alligevel kun kunne og skulle indsamles af ghanesiske historikere. Alligevel kan man i mødet med den ghanesiske kultur støde på overraskende sproglige formuleringer i ghaneseres anvendelse af det engelske sprog. Jeg husker endnu vor overraskelse, da en skolelærer i en landsby om en høvding, som han mente vi burde møde i anden by, udtalte: *"He is also a very intelligent man"*. Det er en karakteristisk, som jeg sjældent har mødt her på universitetet eller blandt den danske intellektuelle elite. Man kan først afkode udsagnet, når man husker på, at skolelæreren anså sig selv som hørende til den såkaldte "uddannede elite", som i 1950'erne og 1960'erne havde været i hård kamp med den såkaldte "traditionelle elite", dvs. høvdingene, og at han med sit udsagn ville understrege, at denne høvding også hørte til den "uddannede elite".

Under et af mine ophold på University of Ghana i 1970'erne har jeg erfaret, hvorledes modsætningerne mellem studenterne og statsmagten, i dette tilfælde en militærregering, kunne udarte sig til en militær belejring af campus og soldater på eftersøgningspatruljer i studenterkollegierne, men også samtidigt at en af mine gode venner, bestyrelsesmedlem i universitetslærernes organisation, i sit hus på campus førte forhandlinger med sin onkel, der var medlem af militærjuntaen, om en løsning af konflikten.

Historieskrivningen efter 1969 om de danske etableringer på Guldkysten

Forskningsmiljø

Siden slutningen af 1960'erne er den forholdsvis lille kreds af "eksperter" med specialiseret viden om forskellige aspekter af de danske etableringer på Guldkysten 1657-1850 blevet større. Det har også betydet, at vi er blevet medlemmer af en større kreds af "eksperter" der er specialister i Guldkystens historie i det 18. og 19. århundrede og dermed i de samfund, der indgik i og omgav de danske etableringer på Guldkysten. Kredsen består nu i sin inderste kerne af 4-5 ghanesiske historikere, 3-4 amerikanske, et tilsvarende antal britiske, et par norske og et par danske historikere; altså en vidt spredt, men forholdsvis begrænset gruppe. Rundt om denne gruppe er der så historikere, der forsker i tilgrænsende felter.

Der er selvfølgelig ikke enighed blandt disse eksperter, snarere tværtimod. Vi har, som det er sædvanligt i akademiske kredse, mange forskellige opfattelser, både af de danske etableringer og af relationerne til de omgivne samfund.

Perioden 1970-1985

I Danmark var det naturligvis ikke kun i København, man har studeret de danske etableringer på Guldkysten. Selvom min nu afdøde kollega, Sven E. Green-Pedersen i sin forskning var fokuseret på dansk slavehandel og -import og antal af slaver i Dansk Vestindien³⁵ var han også vejleder for flere specialer, der omhandlede Guldkysten. En række af disse blev udgivet i 1983.³⁶ Analyserne var overvejende præget af udviklingskolen, og førte i 1985 til en debat i tidsskriftet "Fortid og Nutid",³⁷ hvor især indlæg fra antropologen Karen Fog Olwig og den

³⁵ Se bl.a. S.E. Green-Pedersen: The scope and structure of the Danish Negro slave trade, i: The Scandinavian economic history review, vol. 19, no. 2, 1971, p. 149-197; S.E. Green-Pedersen: Teologi og neger-slaveri: om Erik Pontoppidans fortale til L.F. Rømer: Tilforlædelig Efterretning om Kysten Guinea, 1760, i: Festskrift til Povl Bagge, red. J. Leisner (et al.), 1972, p. 71-87; S.E. Green-Pedersen: Om forholdene på danske slaveskibe: med særlig henblik på dødeligheden 1777-89, i: Handels- og Søfartsmuseets årbog 1973, p. 27-76; S.E. Green-Pedersen: The history of the Danish Negro slave trade, 1733-1807, i: Revue française d'histoire d'outre-mer, tome 62, nos. 226-227, 1975, p.196-220; S.E. Green-Pedersen: The economic considerations behind the Danish abolition of the Negro slave trade, i: The uncommon market: essays in the economic history of the Atlantic slave trade, ed. by H. A. Gemery and J. S. Hogendorn. London 1979, p. 399-418.

³⁶ P.H. Jensen et al. (eds.), Dansk kolonihistorie. Indføring og Studier, Århus, 1983.

³⁷ Om dansk kolonihistorie, Tema i "Fortid og Nutid" bd. 32, 1985, p. 65-78.

norske historiker Per Hernæs debatterede de skriftlige danske kilders tendenser og eventuelle anvendelighed, som information om forholdene i de tidligere danske "kolonier", samt om den danske historieforsknings såkaldte "danofili" i analyser af disse temaer.

I København, hvor der i denne periode ikke blev skrevet specialer om Guldkysten baseret på dansk kildemateriale,³⁸ var specialerne koncentreret om det øvrige Afrikas historie i senere perioder, men også her trivedes interessen for den danske slavehandel,³⁹ medens udgivelser om danskerne på Guldkysten indskrænkede sig til 3 værker,⁴⁰ der bar præg af indflydelse fra den nationalistiske skole.

Perioden 1985-2007

Efter 1985 kom den norske historiker Per Hernæs ind i billedet. Som ansat ved universitetet i Trondheim, har han udgivet flere værker om den danske atlantiske slavehandel og slaveri og politisk historie ved de danske etableringer på Guldkysten i 1700-tallet.⁴¹ I Danmark var der stadig interesse for den danske

³⁸ Dansk kildemateriale var dog grundlaget for et speciale af Niels Kastfelt om Dansk Forenet Sudanmission i Adamawa fra 1913-1940, som senere blev publiceret i flere internationale tidsskrifter, jvf. Niels Kastfelt: *Religion and politics in Nigeria: a study in Middle Belt Christianity*, London 1994.

³⁹ E. Gøbel: Danske oversøiske handelskompagnier i 17. og 18. århundrede: en forskningsoversigt, i: *Fortid og nutid*, bd. 28, hft. 4, p. 533-724; E. Gøbel: Dansk sejlads på Vestindien og Guinea 1671-1807, i: *Handels- og Søfartsmuseets årbog 1982*, p. 5-53; E. Gøbel: *Danish trade to the West Indies and Guinea, 1671-1754*, i: *Scandinavian economic history review*, no. 1, 1983, p. 21-49.

⁴⁰ O. Justesen; *Danish Settlements on the Gold Coast in the 19th century* i: *Scandinavian journal of history*, vol. 4, 1979, p. 3-33; O. Justesen: *Kolonierne i Afrika i Politikens Danmarkshistorier* bind om kolonierne i Asien og Afrika (red.: S. Ellehøj og K. Glamann, Kbh. 1980 p. 269-461; O. Justesen: *Henrich Richter, en afro-europæisk mellemhandler og foretager i de danske etableringer på Guldkysten i det 19. århundrede*, i: *Festskrift til Kristof Glamann* (eds.): O. Feldbæk og N. Thomsen, Kbh. 1983, p. 187-212.

⁴¹ P. Hernæs: *Slaves, Danes, and African coast society: the Danish slave trade from West Africa and Afro-Danish relations on the eighteenth-century Gold Coast*. Trondheim 1995; P. Hernæs: *European fort communities on the Gold Coast in the era of the slave trade*, i: *International Conference on Shipping, Factories and Colonization*, Brussels, 24-26 November 1994. Ed. by J. Everaert & J. Parmentier, Bruxelles 1996, p. 167-180; P. Hernæs: *African power struggle and European opportunity: Danish expansion on the early 18th century Gold Coast*, i: *Transactions of the Historical Society of Ghana*, N.S. no. 7, p. 1-92. Accra 2003; P. Hernæs: *A symbol of power? Christianborg castle in Ghanaian history*, i: *Transactions of the Historical Society of Ghana*, N.S. no. 9, p. 141-156, Accra 2005; P. Hernæs: *'A somber affair': the story of a slave ship mutiny and the destiny of the mutineers upon their return to Africa*, i: *Transactions of the Historical Society of Ghana*, N.S. no. 10, p. 215-222, Accra 2006-2007.

handel på Guldkysten,⁴² og værkerne om de danske Guldkyst etableres historier omfattede temaer i det 19. århundrede og en kildesamling.⁴³

Kildeudgivelser

Med hensyn til indsamling og udgivelser af kilder til Ghanas historie er meget nået. Mundtlig tradition for de fleste politiske grupperinger i Ghana er indsamlet, nedskrevet og deponeret på Institute of African Studies, University of Ghana, Legon. Og et tidligt publiceret lokalt historisk værk, der menes at have inddraget meget af den lokale mundtlige tradition fra Accra regionen i sin analyse, er blevet genudgivet.⁴⁴ Derudover er der foretaget udgivelse af arabisk-sprogede lokale kilder, der bl.a. findes i original på Det kgl. Bibliotek.⁴⁵ Der er dog, så vidt jeg ved, intet om de danske etableres i Ghana i disse arabisk-sprogede kilder.

I forlængelse af ældre udgivelser,⁴⁶ foreligger der nu en række nye udgivelser på engelsk af skriftlige kilder i de nederlandske, tyske og engelske arkiver.⁴⁷ Af samtidige publicerede kilder, forfattet af personer, som var ansat i de danske etableres er nu temmelig meget oversat til engelsk,⁴⁸ medens en stor del af det

⁴² E. Gøbel: Den danske besejling af Vestindien og Guinea 1671-1838, i: Handels- og Søfartsmuseets årbog 1991, p. 37-72; L. Svalesen: Slaveskibet Fredensborg og dansk-norsk slavehandel i 1700-tallet, overs. af Vibeke Steinicke Sørensen & Hanne Steinicke, Højbjerg 1996.

⁴³ O. Justesen: The negotiations for peace in the Gold Coast 1826-1831, i: Transactions of the Historical Society of Ghana, New Series, no. 4 & 5, p. 1-54, Accra 2000-2001; O. Justesen: Slaveri og emancipation på Guldkysten 1830-1850, i: Fra slaveri til frihed, det dansk-vestindiske slavesamfund 1672-1848: Symposium den 3. juli 1998 på Nationalmuseet i anledning af 150-året for slaveriets ophør på de dansk-vestindiske øer, red.: P. Nielsen, p. 136-153, Kbh. 2001; O. Justesen: Henrich Richter 1785-1849: trader and politician in the Danish settlements on the Gold Coast, i: Transactions of the Historical Society of Ghana, New Series, no. 7, p. 93-192, Accra 2003; O. Justesen: Danish sources for the history of Ghana 1657-1754. vol. 1-2, Kbh. 2005.

⁴⁴ C. C. Reindorf: The history of the Gold Coast and Asante, Accra 1966.

⁴⁵ The writings of Western Sudanic Africa, comp. by J. O. Hunwick, with the assistance of O. Kane, B. Salvaing (et. al.), Arabic literature of Africa, vol. 4, Leiden 2003.

⁴⁶ J.J. Crooks: Records relating to the Gold Coast settlements from 1750 to 1874, Dublin 1923; E. Donnan: Documents illustrative of the history of the slave trade to America, vol. 1-2, Washington 1930-1935; G.E. Metcalfe: Great Britain and Ghana: documents of Ghana history 1807-1957, London 1964.

⁴⁷ A. van Dantzig: The Dutch and the Guinea Coast 1674-1742: a collection of documents from the General State Archive at The Hague, Accra 1978; A. Jones: Brandenburg sources for West African history 1680-1700, Stuttgart 1985; R. Law (ed.): The local correspondence of the Royal African Company of England, 1681-1699, part 1-3, Oxford 1997, 2001, 2006.

⁴⁸ W.J. Müller og H.J. Zur Eich i: German sources for West African history: 1599-1669 ed. by Adam Jones. Wiesbaden 1983; E. Tilleman: (Kjhb. 1697) A short and simple account of the country Guinea and its nature, transl. from Danish and ed. by S.A. Winsnes, Madison, Wisc.

upublicerede materiale fra Rigsarkivet fra perioden 1657-1754 nu supplerer det tidligere offentliggjorte kildemateriale fra perioden 1842-1850.⁴⁹

Der har allerede været forespørgsler om udgivelser, der ville kunne dække huller mellem 1754 og 1842 og en tilføjelse af andre typer af de kilder, der findes på Rigsarkivet. Baggrunden for disse ønsker er, at den lokale danske administration på Guldkysten var en af de mere bureaukratiske i sammenligning med de øvrige europæiske administrationer, hvorfor der er kildemateriale om temaer, som kun i mindre grad er dækket i de øvrige europæiske kilder.⁵⁰

De danske etablissemeters historie som en del af Ghanas politiske historie

Det danske kildemateriale har sammen med andet europæisk kildemateriale været med til at ændre tidligere opfattelser af og viden om Ghanas politiske historie fra ca. 1600-1880. Dette kildemateriale har således dannet udgangspunkt for en langt mere indgående behandling og kortlægning af de historiske udviklinger i ghanesiske samfund i og omkring de danske etablissemeter i denne periode. Siden slutningen 1960'erne er der publiceret historisk forskning om Ga 1600-1742 og Accra/Osu,⁵¹ om Akwamu og Akwapim,⁵² om Krobbø og Anlo-Ewe,⁵³ og om

1994; Römer: (Kjhb. 1760): *Le Golfe de Guinée 1700-1750, récit de L.F. Römer, marchand d'esclaves sur la côte oust-africaine*, trad. introd. et notes par M. Dige Hess, Paris 1989; *A reliable account of the Coast of Guinea (1760)*, transl. and ed. by S. Winsnes, Oxford 2000; P.E. Iser: (Kjhb. 1788) *Letters on West Africa and the slave trade*, transl. from the German and ed. by S.A. Winsnes, Oxford 1992; Wulff J. Wulff: (Kjhb. 1917) *A Danish Jew in West Africa: Wulff Joseph Wulff: biography and letters 1836-1842*, transl. and ed. by S. A. Winsnes, Trondheim 2004; *Two views from Christiansborg Castle: Johannes Rask (1708-1713), H.C. Monrad (1805-1809)*, vol. 1-2, transl. by S.A. Winsnes, Accra 2009.

⁴⁹ Se ovenfor nævnte; G. Nørregård (red.): *Guvørnør Edward Carstensens indberetninger fra Guinea 1842-1850*, Kbh. 1964. Sidstnævnte er anmeldt til at blive udgivet i en engelsksproget udgave snarest. For oversigter over kildemateriale i Rigsarkivet, se *International Council on Archives: Guide to the sources of the history of Africa*, no. 8: *Scandinavia: sources in Denmark, Norway, and Sweden*, Zug 1971; *Scandinavians in Africa: guide to materials relating to Ghana in the Danish National Archives*, comp. by J. Reindorf, Oslo 1980; E. Gøbel: *A guide to sources for the history of the Danish West Indies (U.S. Virgin Islands), 1671-1917*, Odense 2002.

⁵⁰ O. Justesen: *Sources for the history of Ghana*, vol. 1, p. viii-xi, Kbh. 2005.

⁵¹ I. Quaye: *The Ga and their neighbours 1600-1742*; Upubl. ph.d thesis 1972; J.K. Osei-Tutu: *The Asafoi (socio-military groups) in the history and politics of Accra (Ghana) from the 17th to the mid-20th century*, Trondheim 2000; se også J. Parker: *Making the town: Ga state and society in early colonial Accra*, Oxford 2000.

⁵² I. Wilks: *The rise of the Akwamu Empire, 1640-1710*, i: *Transactions of the Historical Society of Ghana*, vol. 3, pt. 2, p. 99-136, Accra 1957; I. Wilks: *Akwamu 1640-1750: a study*

Akim og Asante.⁵⁴ Kystsamfundene på Guldkysten er generelt blevet beskrevet af K.Y. Daaku og Ray A. Kea, medens handelen er behandlet af Reynolds.⁵⁵

De efterfølgende afsnit redegør for forskningen i henholdsvis økonomiske relationer (A), politiske relationer (B) og sociale relationer (C).

A. Økonomiske relationer

De økonomiske relationer fra 1658 til 1850 mellem samfundene på Guldkysten og de udsendte danske repræsentanter kan opdeles i 3 perioder:

- 1658-1690, hvor man overvejende handlede guld.
- 1690-1803, hvor hovedaktiviteten var handel og transport af slaver, der under uhygiejniske og trange forhold først opbevaredes i slavekasematter på forterne og senere ombord på de danske og udenlandske slaveskibe, der fragtede dem over Atlanten, med det resultat, at en stor del af dem blev syge og mange døde undervejs.
- 1803-1850, hvor man efter den officielle danske afskaffelse af de atlantiske slavetransporter søgte at finde nye handelsvarer, som kunne eksporteres fra Guldkysten.

Handelsformer 1658-1803

Handelen i guld og slaver var en byttehandel, hvor disse lokale varer udveksledes med varer importeret til de europæiske forter og handelsstationer. Købmænd fra baglandet bragte deres varer til disse handelsforter og faktorier, hvor de importe-

of the rise and fall of a West African Empire, Trondheim 2001; M.A. Kwamene-Poh: Government and politics in the Akuapem State 1730-1850, London 1973.

⁵³ R.A. Kea: Akwamu-Anlo relations, c. 1750-1813, i: Transactions of the Historical Society of Ghana, vol. 10, p. 29-63, Accra 1969; S.E. Greene: The Anlo-Ewe: their economy, society and external relations in the eighteenth century, Evanston, Ill. 1981; S. E. Greene: Gender, ethnicity, and social change on the Upper Slave Coast: a history of the Anlo-Ewe, Portsmouth 1996; L.E. Wilson: The Krobo people of Ghana to 1892: a political and social history, Athens, Ohio 1992.

⁵⁴ R. Addo-Fening: Akyem Abuakwa 1700-1943: from Ofori Panin to Sir Afori Atta, Trondheim 1997; K. Afrifah: The Akyem factor in Ghana's history 1700-1875, Accra 2000; J.F. Fynn: Asante and its neighbours 1700-1807, London 1971; I. Wilks: Asante in the nineteenth century: the structure and evolution of a political order, London 1975; I. Wilks: Forests of gold: essays on the Akan and the Kingdom of Asante, Athens, Ohio 1993; T.C. McCaskie: State and society in pre-colonial Asante, Cambridge 1995.

⁵⁵ K.Y. Daaku: Trade and politics on the Gold Coast, 1600-1720, Oxford 1970; R.A. Kea: Settlements, trade, and politics in the seventeenth-century Gold Coast, Baltimore, Md. 1982; E. Reynolds: Trade and economic change on the Gold Coast, 1807-1874, London 1974.

rede varer var oplagret, og hvor man aftalte bytteforholdet. Europæerne blev assisteret i handelen af lokale købmænd, de såkaldte mæglere, der boede i de byer, der efterhånden opstod omkring handelsstationerne.

De konger og politiske ledere, der kontrollerede kyststaterne, og deres befolkninger var interesserede i tilstedeværelsen af mange, konkurrerende, europæiske købmænd, og de sluttede derfor traktater med flere europæiske handelskompagnier om udlejning af jord langs deres del af kysten til anlæggelse af handelsstationer og handelsforter. Via indgåelse af sådanne traktater kunne danskerne således oprette forterne Frederiksborg ved Cape Coast (1658-85), Christiansborg i Osu (1660-1850), Fredensborg i Ningbo (1736-1820), Kongensten i Ada (1784-1820), Prinsensten ved Keta (1784-1850), Augustaborg i Teshi (1787-1820) og Isengram i Kpone (1787-1820).

Dansk handel med guld og slaver 1658-1803

Siden Udgivelsen af Curtins bog om den atlantiske slavehandel i 1969 har det internationale forskersamfund været delt i opfattelserne af antallet af eksporterede slaver, da der er store huller i kildematerialet, som må dækkes af parallellutninger fra andre informationer. Positionerne i denne såkaldte "Numbers game" hænger til en vis grad sammen med de forskellige opfattelser i den såkaldte "Blame game".⁵⁶

De samlede danske tal blev først forsøgt frembragt af Green-Pedersen og siden af Per Hernæs.⁵⁷ Den sidstnævnte har beregnet, at danskerne fra 1660 til 1760erne indkøbte og udførte i alt ca. 3 tons guld, og at der på danske skibe 1690-1803 udførtes ca. 85.000 slaver, hvilket udgør under 1% af de over 12 mil. slaver, der i dag er nogenlunde enighed om er det totale antal udført på skibe over Atlanten, samt at danskerne til udenlandske skibe afsatte ca. 15.000. Fra 1690 til 1803 solgtes der således fra de danske forter på Guldkysten ca. 47.000 lokalt indkøbte slaver til overførsel på danske og udenlandske slaveskibe, hvilket udgør ca. 8% af de ca. 600.000, som blev eksporteret som slaver fra Guldkysten i 1700-tallet.⁵⁸

⁵⁶ Curtin op.cit 1969; P.E. Lovejoy: The impact of the Atlantic slave trade on Africa: a review of the literature, i: Journal of African history, vol. 30, 1989, p. 365-394; Routes to slavery: direction, ethnicity and mortality in the Transatlantic slave trade, ed. by D. Eltis and D. Richardson, London 1997; D. Eltis et al.: The trans-Atlantic slave trade: a database on CD-ROM, Cambridge 1999.

⁵⁷ S.E. Green-Pedersen op.cit. 1975; Hernæs op.cit 1995.

⁵⁸ For eksportallene for Guldkysten, se Hernæs op.cit. 1995.

Forholdene på de danske slaveskibe er beskrevet af Green-Pedersen og senere af Leif Svalesen.⁵⁹

Handelskonjunkturer

Såvel Erik Gøbel som Per Hernæs, der begge har beskæftiget sig med den danske handel på Guldkysten i perioden op til 1803, har om konjunkturer i slaveeksport fra Guldkysten understreget, at der kun var dansk storhandel i de perioder, hvor krige hindrede de store europæiske slavehandelsnationers transporter, og derved gav de danske neutrale skibe mulighed for at udvide deres transportkapacitet i Atlanten.⁶⁰

Formerne for handelen på Guldkysten mellem de afrikanske købmænd og de danske opkøbere er nærmere beskrevet af Hernæs, Svalesen og i indledningen af *Danish Sources*,⁶¹ hvor der er gjort rede for de forskellige regningsenheder, der i de danske kilder anvendtes i perioden, nemlig udover de mere almene rigsdaler dansk og vestindisk kurant, rigsdaler guineisk kurant, der opdelttes i rigsdaler guldpris, dvs. prisangivelserne på de indførte europæiske varer, når de blev udvekslet for guld, og rigsdaler slave- eller kaurispris, dvs. prisangivelserne på disse varer, når de blev udvekslet for slaver.

Der er håb om, at man med klarlægning af relationerne mellem disse forskellige prisangivelser i kildematerialet kan nå frem til en nærmere cost-benefit analyse af henholdsvis den danske slavehandel og den øvrige danske handel i det atlantiske system.

Ophøret af dansk slaveeksport

Siden 1970'erne har der været en diskussion af grundene til indførelsen i 1792 af det danske forbud mod transport af slaver over Atlanten med virkning fra 1803.⁶² Diskussionen går på den ene side på, om initiativet kom fra Isert med baggrund i hans ophold på Guldkysten og hjemrejse over Vestindien eller fra Schimmelmans og det politisk-administrative etablissement i København; på den anden side om

⁵⁹ Green-Pedersen op.cit 1973; L. Svalesen op.cit. 1996.

⁶⁰ E. Gøbel op.cit. 1991; Hernæs, op. cit., 1995.

⁶¹ Svalesen, op. cit., 1996; Hernæs, op. cit., 1995; Justesen, op. cit., 2005, vol. 1.

⁶² C. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel, Gewinn und Gewissen, Neumünster 1974; S.E. Green-Pedersen op.cit. 1979; D. Hopkins: The Danish ban on the Atlantic slave trade and Denmark's colonial ambitions, 1787-1807, i: Itinerario, vol. 25, no. 3/4, 2001, p. 154-184; E. Gøbel: The Danish edict of 16th March 1792 to abolish the slave trade, i: Orbis et orbem. Liber amicorum, ed. by J. Everaert, J. Parmentier, and S. Spanoghe, Ghent 2001, p. 251-264; E. Gøbel: Det danske slavehandelsforbud 1792: studier og kilder til forhistorien, forordningen og følgerne, Odense 2008.

initiativet havde sin baggrund i samtidige ideologier: Rationalismen, der anså slaveri og slavehandel for ufornuftigt; økonomisk liberalisme, der anså slaveri for uøkonomisk; eller religiøs humanisme, som anså slaveri som værende imod Guds love; eller om det skyldtes hensynet til de vestindiske plantageejere og deres fremtidige evne til at konkurrere med andre sukkerrørs producerende områder; eller endelig om det skyldtes en politisk vurdering af faren for det britiske parlaments indførelse af et forbud imod den britiske atlantiske slavehandel i 1793.

Forskning om dansk plantagedrift på Guldkysten 1803-1850

Siden midten af 1960erne har en række forskere beskæftiget sig med de danske plantageanlæg på Guldkysten i det 19. århundrede. Det startede med et par danske analyser af antal, størrelser og bygninger,⁶³ som fulgtes op af et par amerikanske og en ghanesisk forsker,⁶⁴ og er foreløbig afsluttet med en amerikansk geograf s arbejde med kartografiens rolle i de danske kolonisationsplaner og et arbejde af en gruppe af ghanesiske arkæologer og geografer sammen med en dansk geograf, der beskæftiger sig med de klimatiske forhold på den danske plantage Frederiksgave i 1830erne.⁶⁵

Danske plantageanlæg 1788-1850

Den første danske plantage blev anlagt af Isert i Akwapim allerede i slutningen af 1780erne, som et forsøg på at fremavle lokale slaveproducerede afgrøder, der kunne udgøre et alternativ til udskibningen af slaver. Det fulgtes af nye forsøg i

⁶³ Jeppesen op.cit. 1965; Justesen op.cit. 1979.

⁶⁴ Chr.R.De Corse: *The Danes on the Gold Coast: culture change and the European presence*, i: *The African archaeological review*, vol. 11, Cambridge 1993; R.A. Kea: *Plantations and labour in the south-east Gold Coast from the late eighteenth to the mid nineteenth century*, i: R. Law (ed): *From slave trade to 'legitimate' commerce*, Cambridge 1995, p.119-143; Y. Bredwa-Mensah: *Historical-archaeological investigations at the Frederiksgave plantation, Ghana: a case study of slavery and plantation life on a nineteenth century Danish plantation on the Gold Coast*, upubliceret ph.d afhandling, Legon, Accra 2002; D. Hopkins: *Peter Thonning, the Guinea Commission, and Denmark's postabolition African colonial policy, 1803-50*, i: *The William and Mary quarterly*, 3rd ser., vol. 66, no. 4, p. 781-808.

⁶⁵ D. Hopkins: *Danish national history and African colonialism at the close of the eighteenth century: Peter Thonning's 'scientific journey' to the Guinea Coast 1799-1803*, i *Archives of natural history*, vol. 16, no. 3, 1999, p. 369-418; D. Hopkins: *Peter Thonning's map of Danish Guinea and its use in colonial administration and Atlantic diplomacy, 1801-1890 I: Cartographica*, vol. 35, no. 4, 1999, p. 99-122; T.W. Awadzi et al.: *Scientific evaluation of the agricultural experiments at Frederiksgave, the Royal Danish plantation on the Gold Coast, Ghana*, i: *Geografisk tidsskrift*, vol. 101, Kbh. 2001, p. 33-41.

slutningen af 1790'erne nærmere Osu, da det danske slaveeksportforbud nærmede sig sin ikrafttræden i 1803. Et større antal plantager blev anlagt i den sydligste del af Akwapimbjergene i 1807, da Asante havde sikret sig en effektiv kontrol over hele kyststrækningen. Sidst oprettedes flere plantager samme sted omkring 1830, da Asantes overhøjhed over kystregionen var blevet brudt i 1826.

Ejendomsretten eller måske snarere brugsretten til disse plantager blev opnået ved betaling til lokale jordejere og ved retsstiftende tilladelse fra de relevante høvdinge og konger. Man havde søgt at sikre denne ret ved udarbejdelse af såkaldte "skøder", der var privat udstedte dansksprogede dokumenter med angivelse af tidspunkt, arealstørrelse og grænser, samt af en købsprocedure bevidnet af danske embedsmænd og af de relevante konger og høvdinge. Disse skøder og dermed "ejendomsretten" til plantagerne blev derefter handlet indbyrdes mellem danske embedsmænd og private købmænd, ligesom de blev lagt til grund for ansøgninger om økonomisk støtte fra Danmark.

Alt i alt var der i 1800-tallet godt og vel 10 danskejede plantager, hovedparten syd for Akwapimbjergene med et gennemsnitsareal på ca. 136 acres.

Udviklingen på den danske statsejede plantage Frederiksgave er på grund af den danske administrations involvering forholdsvis velbelyst. I 1831 opkøbte den danske guvernør på den danske stats vegne et "skøde" på den nyanlagte plantage "Bikuben" inklusive de tilhørende 32 slaver. Plantagen blev omdøbt til "Frederiksgave", og ved senere jordtilkøb blev den på i alt 163 acres. Foruden et hovedhus under opførelse, fandtes der en lille by med 12 huse, hvor slaverne boede. Den blev senere udvidet til 20 huse. For at lette transporten til kysten, anlagde man en allé med tamarind træer til Osu.

Hovedafgrøden på "Frederiksgave" var kaffe, hvoraf der i 1834 var ca. 5000 buske. Plantagen blev senere også anvendt til forsøg med andre afgrøder. I 1836 måtte den daværende danske guvernør, Mørch, dog indberette, at forsøgene med dyrkning af kaffe, sukkerrør, tobak, indigo, bomuld, vin og figner alle havde givet så ringe udbytte, at forhåbningerne om at kunne skabe en plantageproduktion i området måtte opgives.⁶⁶

Samtiden – og eftertiden – har diskuteret om fiaskoen for den danske plantagedrift på Guldkysten i det 19. århundrede skyldtes de danske ejeres manglende viden om plantagedrift i troperne, naturgivne forhold som klima og dårlige jordbundsforhold, eller lokale forhold som usikkerhed om ejendomsrettighederne og utilstrækkelig sikkerhed for fjendtlige angreb, samt slavearbejdsstyrkens begræn-

⁶⁶ Awadzi et al., op. cit. 2001; Y. Bredwa-Mensah, O. Justesen and A.M. Jørgensen op.cit. 2007.

sede arbejdsindsats og mulighed for at undfly, eller den skyldtes den international konkurrence fra billigere og mere effektive plantageproduktioner andre steder eller om det var den lokale konkurrence fra andre økonomiske aktiviteter som for eksempel produktionen af palmeolie hos lokale småbønder.

B. Politiske relationer

De politiske relationer mellem kystsamfundene og de europæiske handelsrepræsentanter var præget af både samarbejde og konflikt. Blandt historikere har der været ført en debat om magtforholdet mellem parterne i disse relationer i perioden inden kolonitiden. De nationalistiske historikere mente, at de lokale politiske ledere var selvstændige og i stand til at styre deres staters relationer til europæerne på deres egne betingelser, medens underudviklingskolen opfattede den europæiske økonomiske og militære tilstedeværelse, som så stærk, at den havde afgørende indflydelse på de økonomiske og politiske strukturer i kystsamfundene. Debatten, der oftest har været ført på et overordnet plan, bør selvfølgelig specialiseres til bestemte områder og tidsperioder.

De overvejende nationalistiske analyser af de ghanesiske samfund i perioden 1650-1850 har i mange tilfælde naturligt peget på disse samfunds store betydning og rolle for de lokale europæiske handelsadministrationers tilstedeværelse. Dette er udgangspunktet for denne korte redegørelse for de perioder, hvor den danske administrations afhængighed af lokale stater og grupper var særlig markant.

Etableringen af danske handelsstationer under afrikansk beskyttelse 1658-1661

Guldkystsamfundenes relationer med danskerne startede i 1658, da "dayen" eller udenrigsministeren i kongeriget Fetu indgik en aftale med et nyankommet dansk kaperskib, ført af en tidligere leder af det Svenske Afrika Kompagnis forter på Guldkysten fra 1650 til 1656, om at assistere denne i erobringen af det svenske hovedfort, "Carolusborg", i dag Cape Coast Castle, for den danske konge. Fetu støtte var afgørende for, at erobringen lykkedes den 29. jan/8. febr. 1658. Da lederen af den danske styrke kort tid efter vendte tilbage til Europa, efterlod han på de erobrede forter en besætning, som overvejende bestod af folk, der som han selv tidligere havde været ansat i de nederlandske og svenske kompagnier. Det var disse folk, der året efter afstod forterne til guvernøren for de nederlandske forter.

Derfor indgik den nyudsendte danske guvernør ved sin ankomst i 1659 en ny traktat med kongen af Fetu, hvori denne imod en stor sum guld tillod danskerne at

anlægge en handelsstation og et nyt fort i Fetu. Senere sluttede kongen af Accra en lignende traktat med danskerne med tilladelse til at anlægge et handelsfort ved Osu. Disse traktater eller "notes" dannede sammen med månedlige betalinger, "costumes", det retslige grundlag for de danske forter og loger fra 1660 til 1826. Dette blev af de afrikanske stater tolket som en form for lejekontrakt og som et bevis på europæernes formelle anerkendelse af de lokale staters overhøjhed over den jord, hvorpå de danske handelsstationer og -forter var placeret.⁶⁷

Afhængighed af Fetu og øget afrikansk pres 1670-1680

I 1670'erne øgedes Fetukongens reelle indflydelse på forholdene i det daværende danske hovedfort, Frederiksborg. Da det danske kompagni ikke var i stand til at udsende tilstrækkelige erstatninger for de afdøde embedsmænd og tilstrækkeligt mange handelsskibe, blev kongen af Fetu en afgørende faktor i de interne konflikter, der fandt sted mellem de danske udsendte embedsmænd om besættelse af guvernørposten. I 1679, da der kun var 2 "nordmænd" tilbage på Frederiksborg, tilbød kongen at lade sin søn indtræde i stillingen som guvernør. De 2 afslog, men da det endelig lykkedes for det nydannede Danske Vestindisk-guineiske Kompagni at få udsendt et skib i 1680, måtte den nyudsendte guvernør kæmpe hårdt med Fetukongen for at genetablere en vis dansk handlefrihed. Samtidig viste det sig, at det andet danske fort, Christiansborg, i 1679 var blevet solgt af den derværende danske kommandant til portugiserne.⁶⁸

Opgivelse af Frederiksborg og afrikansk besættelse af Christiansborg 1685 og 1693-1694

Da danskerne endeligt fik Christiansborg tilbage i 1682, var den danske handel så ringe, at den daværende danske guvernør måtte pantsætte både Frederiksborg og Christiansborg til den engelske guvernør på Cape Coast Castle. Som følge heraf måtte danskerne i 1685 overgive Frederiksborg til englænderne og flytte deres hovedsæde til Christiansborg, som måtte købes fri ved at indløse englændernes panter.

Christiansborg lå i et område, der nu var underlagt den nye stærke indlandsstat Akwamu, hvis konger i 1690'erne udvidede deres rige ved erobringer langs kysten, hvilket satte danskerne under stort pres. Det gik så vidt, at en af kongens

⁶⁷ O. Justesen, op. cit. 2005. For det svenske kompagni, se G. Nováky: Handelskompanier och kompanihandel: svenska Afrikakompaniet 1649-1663: en studie i feodal handel, Uppsala 1990.

⁶⁸ O. Justesen, op. cit. 2005.

undersætter, Asameni, i 1693 besatte Christiansborg og lod det føre sit eget hjemmelavede flag, formodentlig for at tiltrække udenlandske slaveskibe. Året efter måtte nyudsendte danske embedsmænd betale mange penge til kongen af Akwamu for at få fortet tilbage.⁶⁹

Dansk afhængighed af Akwamu 1700-1728

I perioden 1701 til 1728 var de danske embedsmænd på Christiansborg stadig stærkt afhængige af Akwamu, der kontrollerede området fra Accra til Volta-floden og videre mod øst.

Afhængigheden gjaldt foruden regelmæssige forsyninger af guld og slaver, også de politiske relationer, hvor kongen ved utallige lejligheder, udover de aftalte månedlige beløb i "costume", stillede krav om gaver eller "dash", især krudt og skydevåben. De tætte relationer førte i 1722 til, at kongen af Akwamu udnævnte en af sine embedsmænd til at varetage relationerne til Christiansborg. Han blev af kongen opfattet som den danske guvernørs beskytter og som danskernes repræsentant ved hoffet med ansvar for danskernes opførsel og rettidige betalinger. Dette var en integrering i den form for politisk kontrol, som var kendetegnende for Akan-stater og dermed måske også en opfattelse af danskerne som en slags undersætter eller "afhængige fremmede" snarere end som uafhængige udlændinge.⁷⁰

Politisk isolering og nye overherrer 1728-1742

Da en række byer langs kysten, herunder også indbyggerne i fortbyen Osu, i 1728 indledte et oprør mod Akwamu, blev danskerne på Christianborg politisk isoleret, og fortet blev belejret af oprørerne. Den danske guvernør anmodede om hjælp fra Akwamu, som også ankom og angreb såvel byen Accra som de europæiske forter der. Efter Akwamus nederlag i 1730 krævede oprørerne, at de nye overherrer, Akyem, skulle afstraffe det danske guvernement. Men det lykkedes guvernøren at overtale lederne af Akyem med at den månedlige "costume" for Christiansborg og senere for det nye fort Fredensborg i Ningo fremover skulle tilfalde Akyem. Fra 1742, da en hær fra Asante, efter at have besejret Akyem, belejrede og pressede danskerne til at betale store summer for at undgå, at de danske forter blev angrebet, betalte danskerne "costume" for deres forter til Asante.⁷¹

⁶⁹ O. Justesen op.cit. 2005.

⁷⁰ O. Justesen op.cit. 2005; P. Hernæs op.cit. 2003.

⁷¹ For yderligere information, se Hernæs op.cit. 2003 og O. Justesen op.cit. 2005.

Konflikt og samarbejde med afrikanerne om udvidelse af dansk indflydelse 1775-1790

Fra midten af 1770erne måtte det danske guvernement kæmpe hårdt med de lokale nederlandske repræsentanter for at fastholde en af de lokale allierede stater som del af sit handelsnetværk. I 1780erne da Nederlandenes og Storbritanniens repræsentanter på grund af den indbyrdes krig ikke længere kunne supportere deres traditionelle alliancepartnere omkring Volta, indgik de lokale kystsamfund en alliance med danskerne, der skulle være hovedinstrument for udvidelse af det danske interesseområde ved anlæggelse af nye forter ved Volta-floden og langs kysten øst og vest for dens udløb. De allieredes styrker sikrede danskerne sejre og fremgang. I 1790erne blev danskerne dog forhindret i en yderligere ekspansion imod øst af et nederlandsk-britisk-afrikansk samarbejde, som senere angreb og dræbte den danske kommandant på Prinsenstein i Keta. Da den danske guvernør anmodede Asante om at kunne "købe" en tropestyrke til afstraffelse af "oprørerne", blev dette forhindret af de øvrige europæiske nationers repræsentanter, som ikke var interesseret i en Asantehær på den østligste del af Guldkysten.⁷²

Styrket Asante herredømme 1800-1823

Fra slutningen af 1700-tallet var Asante begyndt at skærpe sin kontrol over kystområdernes befolkninger. Efter sejren over Fante i 1807 stillede de krav om øget indflydelse i og tributbetalinger fra kystområderne ved udsendelse af residerende embedsmænd, og de udsendte i flere omgange tropper for at nedkæmpe den modstand, som en række kystsamfund ydede herimod. Tilstedeværelsen af disse embedsmænd og tropestyrker var også belastende for det danske guvernement og indbyggerne i byerne ved de danske forter, som alle blev udsat for krav om økonomiske bidrag, og de var en konstant trussel imod de plantager, som danskerne siden 1807 havde anlagt ved Akwapimbjergene. Oven i købet måtte danskerne lide den tort, at en af deres kommandanter blev taget som gidsel af en af anførerne for en af Asantes hære. Han blev først løsladt efter betaling af en betragtelig løsesum.⁷³

Bekæmpelse af Asantes overhøjhed og indre konflikter 1823-1831

Asantes overvældende magt var en af grundene til, at det danske guvernement først i 1825 tilsluttede sig den af briterne i 1823 opbyggede alliance mod Asante,

⁷² For yderligere information, se G. Nørregård op. cit. 1966 og O. Justesen op.cit. 1980; P. Hernæs op. cit. 1995.

⁷³ O. Justesen op.cit. 2003.

efter at man havde fået løfte om økonomisk støtte fra briterne. Ved det endelige slag i 1826, var omfanget af den deltagende officielle danske styrke mindre end de styrker, de største private købmænd i Osu stillede med. Denne manifestation af lokale kræfters styrke i forhold til den danske administration var medvirkende til, at det danske guvernement ved fredsftalen i 1831 ikke var i stand til at få etableret et eksklusivt dansk indflydelsesområde i regionen omkring Christiansborg.⁷⁴

Forgæves danske forsøg på etablering af indflydelsessfære og koloni 1830-1850

Selvom danskerne i 1826 ophørte med at betale "costume" for Christiansborg og de øvrige danske forter, så de sig tvunget til at anvende nogle af de derved frigivne midler til at "aflønne" en række lokale konger for at bevare indflydelse i området i konkurrence med de britiske købmænd i Accra. Da de danske forsøg på at etablere en produktion af eksportafgrøder på plantagerne som basis for ny handel mislykkedes, og da man ikke kunne udkonkurrere de britiske handelshuse i den lokale handel med palmeolie, opgav den danske regering i princippet i 1840 at videreføre de såkaldte "danske etableringer", som så endelig blev solgt til Storbritannien og overdraget af den sidste danske guvernør, Edward Carstensen i 1850.⁷⁵

C. Socialhistorie og sociale relationer

Den postkoloniale interesse for en mere dybtgående analyse af de sociale relationer i de koloniale og postkoloniale samfund har også ført til nye analyser af de prækoloniale afrikanske samfunds relationer til de europæere, der opholdt sig på Vestafrikas kyst. De sociale forhold, der opstod i kystsamfundene og de sociale relationer, der etableredes mellem disse og de udstationerede danskere, omfattede elementer fra de forskellige afrikanske og europæiske gruppers kulturelle og sociale elementer, som indgik i konstellationer, der skabte nye "hybride" eller transkulturelle samfundsformer. Dette gælder danskernes anvendelse af slaver og deres sociale relationer til indbyggerne i de lokale bysamfund.

i. Slaver som arbejdskraft i Afrika og i Ghana

Slaveri har altid været en udbredt form for kontrol over arbejdskraft i store dele af verden – også i Afrika – og da slavepopulationen sjældent kunne reproducere sig selv, blev der til stadighed tilført nye slaver gennem internationale slavehandels-

⁷⁴ For yderligere information, se O. Justesen, op. cit. 2001.

⁷⁵ For yderligere information, se O. Justesen, op. cit. 2003.

netværk. I den internationale litteratur er der en standende diskussion om, hvorledes man skal definere slaveri. Der er to modsatte opfattelser:

En, som anser at "en slave er en slave", uanset hvilket samfund og hvilke eventuelle forskelle, der findes i kulturelle og sociale forhold etc.

En anden mener, at der er forskel på slaveri: At der dels findes "løsøreslaveri" (chattel slavery), som i den europæiske form kendes fra Rom og Vestindien/Amerika, hvor slaveri er en tilstand, hvor et menneske er fuldstændig ejet af et andet menneske med ret til slavens produktion og reproduktion, og hvor en slave af loven eller sædvanen blev anset som løsøre; dels "slægtsslaveri" (linage slavery), hvor slaver er socialt marginale personer, der gennem en integration i slægtens korporation langsomt bliver medlem af slægten for at øge dennes menneskelige ressourcer både gennem deres arbejde og ved deres reproduktion. Derfor var kvindelige slaver og børn mest efterspurgt i denne form, medens mandlige slaver var mindre aprecierede. Disse slaver var underlagt afgørelser, truffet af slægtens øverste, som også gjaldt for alle familiemedlemmer, hvorfor der ikke fandtes en egentlig individuel frihed som modsætning til slaveri, men kun et medlemskab af slægten.

I megen moderne litteratur om slaveri i Afrika understreges det, at slægtsslaveri har eksisteret længe i Afrika, og at det i mange årtier eksisterede sideløbende med eksport af slaver ud af Afrika, men at slaveriet i Afrika langsomt ændredes både under, men også især efter ophøret af den transatlantiske slaveeksport, fra slægtsslaveri til produktionsslaveri, der havde megen lighed med løsøreslaveri.⁷⁶

Udover at udgøre den største andel af arbejdsstyrken i produktion af landbrugsprodukter, jernredskaber, salt, guld og andet varetoges administrationen i de centraliserede stater på Guldkysten ofte af slaver, som var ansatte i kongers og høvdinges husholdning (Gyase), der også blev ledet af en slave. Her udførte de en række rene husholdningsfunktioner for kongerne, som eksempelvis, stolebærere (stool bearers), musikere, sangere og bærestolsbærere, men også mere administrative hverv som bødler, herolder og assisterende talsmænd ved diplomatiske udsendelser, indsamling og fordeling af statsmidler og som ansvarlige for de kongelige handelsekspeditioner. Medlemmerne af gyase udgjorde tilsammen høvdingens personlige bodyguard, der fulgte ham overalt.

⁷⁶ Slavery in Africa: historical and anthropological perspectives, ed. by S. Miers and I. Kopytoff, Wisc. Ill 1982; P.E. Lovejoy: Transformation in slavery: a history of slavery in Africa, Cambridge 1983.

Andre slaver udgjorde en anseelig - hvis ikke den største - del af soldaterne i de lokale hære, hvor der også fandtes udenlandske slaver som professionelle soldater, og i byerne langs kysten havde importerede slaver deres eget kvarter, som opstillede og udrustede deres eget krigskompani (Asafo).⁷⁷

ii. Danskernes anvendelse af slaver på Guldkysten

Udover de slaver, som danskerne købte og transportererede over Atlanten, anvendte de også slaver til at arbejde for sig på Guldkysten på nogenlunde samme måder som i de omgivende kystsamfund.

Fortslaver, inventarieslaver og livegne på de danske forter

Disse var mandlige og kvindelige slaver, som var købt til at arbejde på forterne, eller som var pantslaver. Der var flest mandsslaver, og det var almindeligvis accepteret, at disse ikke måtte eksporteres over Atlanten.

En del mandlige slaver fungerede især i de første årtier som soldater på forterne, men hovedparten af fortslaverne, der boede i de såkaldte forværker, der lå omkring forterne, arbejde som tjenere, håndværkere og bygningsarbejdere på forterne, men fungere bl.a. også som kanoroere og søfolk på lokale danske både langs kysten; overvågere af slaverne under deres transporter fra yderforterne og under deres ophold i slavekasserne på forterne; bærere og udsendinge for guvernementet. Deres antal var svingende fra omkring 40 i første halvdel af 1700-tallet til omkring 100 i slutningen af 1700-tallet og i 1800-tallet. De arbejdede daglig fra 6-10 og fra 14-17 og fik foruden klæde, som blev udleveret 2 gange årligt, en fast månedlig betaling, samt yderligere betaling for bestemte tjenester. Disse forhold har været medvirkende til at man har beskrevet disse slaver som en prototype på lønarbejdere.⁷⁸ Det var disse fortslaver, samt slaverne på den kgl. plantage Frederiksgave, der i 1848 blev frigivet af den danske regering og administration.⁷⁹

⁷⁷ A. A. Perbi: A history of indigenous slavery in Ghana from the 15th to the 19th century, Accra 2004.

⁷⁸ Kea op.cit. 1995; Hernæs op.cit. 1996 og P. Hernæs: Fort Slaves at Christiansborg on the Gold Coast: Wage labour in the making, i: Slavery Across Time and Space. Studies in Slavery in Medieval Europe and Africa (eds. P. Hernæs & T. Iversen), Trondheim 2002, p. 197-229

⁷⁹ Se Justesen, op. cit. 2000.

Afrikanske slaver hos udstationerede embedsmænd og private købmænd

Før 1792, hvor private fik tilladelse til at handle med eksportslaver, havde kun enkelte af de udsendte danskere på forterne husslaver, medens der derefter især af de private købmænd blev etableret en forholdsvis stor slavepopulation i tilknytning til deres købmandshuse, sandsynligvis i antal af mellem 100 og 200. Her var også flest mandsslaver, og medens tjenerne og håndværkere udgjorde en del, var hovedparten engageret i at drive købmandshusets forretninger som håndlangere og kanoroere. Ca. 50% af slaverne kunne bevæbnes af ejerne og deltog som soldater i de militære konflikter. De arbejdede fra 6-11 og fra 13-17, og slaverne hos de private købmænd fik en meget ringe fast månedlig betaling, men nød dertil et årligt tillæg på klæde og brændevin.⁸⁰

Slaver på private og offentlige danske plantager

Som sagt var der alt i alt i 1800-tallet godt og vel 10 danskejede plantager. Antallet af slaver varierede meget, men var i gennemsnit et sted mellem 30 og 50 mandlige og kvindelige slaver pr. plantage. På mange plantager fandtes en række mindre slaveboliger. Slaverne arbejdede 4 dage om ugen på plantagen med såning og rensning omkring afgrøderne. Resten af tiden arbejdede de på tildelte jordstykker, hvor de dyrkede deres egne provisioner.⁸¹

iii. Sociale relationer i kystbyerne

De byer, der i 1600- og 1700-tallet eksisterede ved de danske forter og handelsstationer var forholdsvis små og af varierende størrelse. I 1700-tallets midte havde Osu formodentlig et indbyggertal på mellem 1200 og 1500.

Denne by var opdelt i en række kvarterer og som andre byer langs kysten bestod dens formelle ledelse af en høvding, Osu mantse, sammen med en række ældre slægts- og kvartersledere, heriblandt den såkaldte mægler, makrola, der stod for relationerne til fortet. Reelt kunne det såkaldte unge mandskab, krigere organiseret i Asafo kompagnier, på forskellige måder indvirke på byens politiske beslutninger, og de var et element, som danskerne konstant måtte være opmærksomme på. Derudover var der en række frie borgere i byen, som var ansatte af guvernementet på Christiansborg, for eksempel som tolke, men også i en hel del mere

⁸⁰ Kea, op. cit., 1995; Justesen, op. cit., 2000; Justesen, op. cit., 2003.

⁸¹ R.A. Kea, op. cit., 1995; Y. Bredwa-Mensah op. cit. 2002; Y. Bredwa-Mensah, O. Justesen and A.M. Jørgensen op.cit. 2007.

praktiske stillinger som kanoroere, bygningsarbejdere etc., men langt den største del af det manuelle arbejde på fortet blev udført af fortlaverne.⁸²

Antallet af danskere og andre europæere på de danske handelsstationer varierende meget på grund af stor dødelighed. Man har således beregnet, at gennemsnittet i 1700-tallet var mellem 30 og 40, men man ved også, at tallet i perioder var langt lavere. 5-10 personer administrerede og handlede, medens de øvrige var underofficerer og menige soldater, som dog i stigende grad blev rekrutteret lokalt blandt de dansk-afrikanske drenge, som havde gået i den danske skole i Osu, og som var resultater af lokale ægteskaber, indgået mellem lokale kvinder og udstationerede danske mænd.⁸³ I 1800-tallet var der i gennemsnit kun godt og vel 10 udsendte danskere. Langt de fleste boede på forterne, hvor de først og fremmest var beskæftiget med administration og handel, og ganske få som ledere i hærstyrken, som nu for det meste bestod af euro-afrikanere og enkelte slaver i et antal af omkring 50. Kystbyerne ved de danske forter omfattede nu mellem 500 og 2.500 indbyggere. Heriblandt var der som sagt flere købmænd af dansk og dansk-afrikansk oprindelse. Nogle af disse havde oprettet deres egne private handelshuse, og kunne som nævnt have op til 200 slaver knyttet til sig.

Antallet af dansk-afrikanere eller Dano-Africans eller mulatter, som de benævntes i 17- og 1800-tallet, var stigende. De var resultatet af ægteskaber mellem udsendte danske mænd og lokale afrikanske kvinder, i begyndelsen tilhørende de øverste sociale strata på kysten, senere i høj grad rekrutteret blandt efterkommere af disses børn. Omkring 1850 var der i området omkring de danske forter ca. 80 familier med danske familienavne, og det ser ud til, at antallet af individer med disse efternavne voksede frem til 1850. Familierne eksisterer stadig og en stor del af dem ejer huse i byerne Osu og Keta nær de tidligere danske forter.⁸⁴

Der er håb om, at en række aspekter af de sociale relationer vil blive bedre belyst inden så længe i en Ph.d. afhandling, hvor familierelationerne mellem de afrikanske kvinder og de udsendte danske mænd bliver analyseret, ligesom der er håb om, at de udsendte danskeres sociale baggrund og netværk i Danmark kan blive

⁸² Osei-Tutu, op. cit. 2000.

⁸³ P. Hernæs, op. cit. 1996.

⁸⁴ O. Justesen, op. cit., 1979; O. Justesen, op. cit., 2003; N. Bech, Christiansborg i Ghana: det tropiske hus af europæisk oprindelse, i: *Architectura*, 11, 1989, p. 67-111; For forter se A.W. Lawrence op. cit. 1963; A. van Dantzig: *Forts and castles of Ghana, Accra 1980*; K.J. Anquandah: *Castles and forts of Ghana, Paris 1999*.

afdækket.⁸⁵ Samtidig er der bevilget penge til et projekt til en tættere analyse af fremtrædende dano-ghanesere og ghanesere, der i perioder havde opholdt sig i København.⁸⁶ Endelig er der håb om, at danske arkæologer i samarbejde med ghanesiske arkæologer kan foretage udgravninger i "Old Osu", den del af byen, der blev forladt i 1854, en udgravning, hvis resultater forhåbentlig kan bidrage med viden til et kommende arbejde om "Osu's sociale historie 1792-1854", som allerede er i gang.⁸⁷

Det er måske passende her at gentage et citat fra guvernør Edward Carstensen, en af de personer, der havde et omfattende kendskab til Guldkysten i 1800-tallet, et citat som jeg tidligt i min bane har anvendt som afslutning på en oversigtsartikel, og som kun i ringe omfang har mistet sin udsagnskraft:

*"Man kommer med Hensyn til de guineiske Forhold altid tilbage til den beklagelige Overbeviisning, ikke tydeligt at kunne forklare sig selv eller Andre et givet Spørgsmål: de fleste Oplysninger ligge i heelt eller halvt Mørke; hvad man har udrevet af Mørket finder man ofte mystisk og uforklarligt, ofte også forståeligt nok, men ikke ligesaa egnet til Gjengivelse, til derpaa at bygge Resultater".*⁸⁸

Afslutning

Da jeg i sin tid startede på universitetet var pensionsalderen 67 år, og det opfattede man på daværende tidspunkt som at være oldgammel. Det har selvfølgelig ændret sig med årenes gang, men da aldersforskellen til studenterne jo er blevet større og snart ville svare til forskellen til mine børnebørn, har jeg valgt at holde fast i den oprindelige pensionsalder. En af de forholdsvis ubemærkede goder ved at oppebære en relativ lav løn som ansat i staten er, at forskellen mellem løn og pension viser sig ikke at være så forfærdelig stor. Derfor kan jeg nu bruge den resterende del af mine forhåbentligt mange gode år som rask og rørig til i højere grad, end jeg ville kunne som ansat, at færdiggøre mine analyser af byen Osus historie i 1792-1854, bl.a. ved at genoptage kildestudier på Rigsarkivet, plus hvad der ellers måtte tilbyde sig af spændende opgaver i fremtiden.

⁸⁵ P. Ipsen: Koko's daughters: Danish men marrying Ga women in an Atlantic slave trading port in the eighteenth century, Kbh. 2008.

⁸⁶ Projekt af adjunkt G. Simonsen, Saxo Institutet, KU.

⁸⁷ O. Justesen.

⁸⁸ Guvernør Edward Carstensen i brev af 20 november 1845 til kollegiet i G. Nørregård (ed.), *Guvernør Carstensen's indberetninger fra Guinea 1842-1850*, Kbh. 1964, p. 175.

Tidligere publicerede papers fra CAS

CAS Africa Papers, 2009:

Stig Jensen: Har klimaet ændret sig? En analyse af udviklingen i den internationale miljødebat med særligt fokus på Afrika.

Stig Marker Hansen: Reconciliation as a Paradigm in Uganda's Post-conflict Reconstruction.

Occasional Papers, 2007:

Stig Marker Hansen: Conflicts and the Emerging Roles of NGOs in Peacebuilding in Uganda.

Niels Kastfelt: The History of Politics in Northern Nigeria.

Occasional Papers, 2005:

Good, Kenneth: Democratisation in Southern Africa: Barriers and Potentialities.

Salih, M.A. Mohamed: Understanding the Conflict in Darfur.

Vlassenroot, Koen & T. Raeymaekers: The Formation of Profit, Power and Protection. Conflict and Social Transformation in Eastern DR Congo.

Occasional Papers, 2004:

Schoeman, Maxi: Where are the women and how are they today? An overview of the SADC region.

Stein, Howard: Fighting Poverty in Africa: Poverty Reduction Strategies, Employment and Accumulation.

King, Kenneth: Development Knowledge and the Global Policy Agenda. Whose Knowledge? Whose Policy?

Thompson, T. Jack: Images of Africa: Missionary Photography in the Nineteenth Century: an Introduction.

Richards, Paul: Controversy over Recent West African Wars: An Agrarian Question?

Occasional Papers, 2003:

Vlassenroot, Koen & T. Raeymaekers: The Formation of New Political Complexes: Dynamics of Conflict in Ituri - Democratic Republic of Congo.

Kelsall, Tim: Democracy, De-agrarianisation and the African Self.

Schoeman, Maxi: The African Union after the Durban 2002 Summit.

Occasional Papers, 2002:

Villa-Vicencio, Charles: Living in the Wake of the Truth and Reconciliation Commission: A Retroactive Reflection.

Salih, M. A. Mohamed: Islamic NGOs in Africa: The Promise and Peril of Islamic Voluntarism.

Holmquist, Frank: Business and Politics in Kenya in the 1990s.

Gaiya, Musa A. B.: The Pentecostal Revolution in Nigeria.

Olukoshi, Adebayo O.: Governing the African Developmental Process: The Challenge of the New Partnership for Africa's Development (NEPAD).

Mukandala, Rwekaza S.: The State of African Democracy: Status, Prospects, Challenges.

Occasional Papers, 2001:

Lemarchand, Rene: Exclusion, Marginalization and Political Mobilization: The Road to Hell in the Great Lakes.

Stein, Howard: Economic Development and the Anatomy of Crisis in Africa: From Colonialism through Structural Adjustment.

Occasional Papers, 2000:

van Dijk, Rijk A: Christian Fundamentalism in Sub-Saharan Africa: The Case of Pentecostalism.

Reno, William: War, Debt and the Role of Pretending in Uganda's International Relations.

ter Haar, Gerrie: World Religions and Community Religions. Where does Africa fit in?

Parpart, Jane L.: The Participatory Empowerment Approach to Gender and Development in Africa: Panacea or Illusion.

Stein, Howard: The Development of the Developmental State in Africa: A Theoretical Inquiry.

Occasional Papers, 1999:

Lemarchand, Rene: Ethnicity as Myth: The View from the Central Africa.

Lemarchand, Rene: The Democratic Republic of Congo: From Collapse to Potential Reconstruction.

Occasional Papers, 1997:

Pedersen, Nina: Evalueringsmetoder til Nødhjælp - også til de komplekse nødhjælpssituationer i Afrika.

Olsen, Gorm Rye: Europe and the Promotion of Democracy in Post Cold War Africa: How serious and for what reason?

Occasional Papers, 1996:

Lemarchand, Rene: Burundi: Genocide Forgotten, Invented and Anticipated.

Blaikie, Piers: Environmental Conservation in Cameroon: On Paper and in Practice.

(Papers that are published since 1999 can also be downloaded from the web site: <http://www.teol.ku.dk/cas/research/publications/>).

The Centre of African Studies was started in 1984 as an interfaculty institution within the University of Copenhagen. The aim is to promote teaching and research in relation to Africa on an interdisciplinary basis. The Centre offers a multidisciplinary area studies programme and acts as a coordination point for African studies within the University. Seminars with guest speakers are organised regularly. The Library holds an up-to-date collection of books and periodicals on Africa.

CENTRE OF AFRICAN STUDIES
UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Koebmagergade 46, 4.
DK-1150 Copenhagen K
Denmark
Phone +45 35 32 25 85
Fax +45 35 32 25 90
E-mail cas@teol.ku.dk
<http://www.teol.ku.dk/cas>

ISBN 87-91121-24-8

